

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК

Кафедра кримінального та кримінального процесуального права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь - магістр

на тему:

«УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ»
«Agreement on conciliation in criminal proceedings»

Виконав:

студент 2 року навчання,
Спеціальності
081 Право

Климчук Валерій Едуардович

Керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
Шкелебей Вікторія Анатоліївна

Рецензент:

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2024 р.

Київ – 2024

Декларація академічної доброчесності

Я, Киличук Валерій Едуардович, студент 2 року
навчання магістерської програми за спеціальністю
081 „Право” факультету правових наук НаУКМТ підтверджую
такі:

- виконав мною лінійну роботу на тему: „Угода про
припинення в приміальному провадженні” відповідно ви-
могам академічної доброчесності та не містив порушень, пе-
ребисення п.3.1. Кодексу про академічну доброчесність Укр-
буварів НаУКМТ від 02.03.2018 року, зі змінами масо 1 друго-
швидкості.

10.05.2024

(власноручно)

Киличук В.Е.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	6
1.1. Історико-правові аспекти та сучасний стан наукової розробки інституту примирення у кримінальному провадженні.....	6
1.2. Сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні на підставі угод.....	11
1.3. Загальна характеристика та види угод в кримінальному провадженні.....	14
РОЗДІЛ 2 УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	21
2.1. Поняття, зміст та значення угоди про примирення.....	21
2.2. Особливості порядку укладення угоди про примирення.....	26
2.3. Наслідки укладення та затвердження угоди про примирення.....	31
РОЗДІЛ 3, ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, СТОРОНОЮ ЯКОЇ Є НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА	37
3.1. Укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де підозрюваним чи обвинуваченим є неповнолітня особа.....	37
3.2. Укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де потерпілим є неповнолітня особа.....	42
3.3. Шляхи вдосконалення законодавства про укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, стороною якої є неповнолітня особа.....	49
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність зумовлена тим, що угода про примирення в кримінальному провадженні є важливою темою в сучасному правовому середовищі, а також сучасними перетвореннями системи українського судочинства шляхом закріпленого у Кримінальному процесуальному кодексі України провадження на підставі угод. Застосування цього інституту кримінального процесу підтвердило правильність рішення щодо його запровадження.

Угода про примирення в кримінальному провадженні є механізмом, що надає можливість вирішувати кримінальні справи, які стосуються нетяжких правопорушень, без втручання суду та за умови згоди сторін. Ця угода має на меті забезпечення попередження подальшого правопорушення в дусі законності та відповідальності.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що кількість кримінальних правопорушень невисокого ступеня тяжкості залишається досить високою. Водночас, українська система правосуддя потребує модернізації та адаптації до сучасних вимог, а це включає в себе і поліпшення процесу примирення в кримінальному провадженні. Тому чітке розуміння сутності і змісту угоди про примирення в кримінальному провадженні, має не тільки теоретичне значення, а й практичне спрямування, що говорить про потребу у детальному розгляді зазначеного питання.

Дослідницьке питання: «Які особливості застосування угоди про примирення в кримінальному провадженні в Україні?»

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають під час укладення угоди в кримінальному провадженні.

Предмет дослідження: угода про примирення в кримінальному провадженні.

Мета дослідження: комплексний розгляд особливостей угод про примирення в кримінальному провадженні та формування на їхній основі відповідних висновків.

Завдання дослідження:

- розглянути історико-правові аспекти та сучасний стан наукової розробки інституту примирення у кримінальному провадженні;
- визначити сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні на підставі угод;
- провести загальну характеристику та визначити види угод в кримінальному провадженні;
- проаналізувати поняття, зміст та значення угоди про примирення;
- окреслити особливості порядку укладення угоди про примирення;
- дослідити наслідки укладення та затвердження угоди про примирення;
- охарактеризувати укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де підозрюваним чи обвинуваченим є неповнолітня особа;
- висвітлити укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де потерпілим є неповнолітня особа;
- визначити шляхи вдосконалення законодавства про укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні.

Методи дослідження: системний метод дав можливість узагальнити явища і процеси, що виникають укладенні угод про примирення в кримінальному провадженні; формально-юридичний метод дозволив визначити зміст правових норм чинного законодавства України; метод аналізу діючого законодавства та літератури проявився у виділенні із законодавства та відповідної літератури відомостей про угоду про примирення в кримінальному провадженні, стороною якої є неповнолітня особа; метод дедукції полягав в розгортанні теми в послідовності від загального до часткового: спочатку розглядалися передумови формування інституту примирення, а потім висвітлювалася угоду про примирення.

Структурно-логічна схема роботи виглядає наступним чином: вступ, три розділи, які у свою чергу поділені на 9 підрозділів, висновок та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Історико-правові аспекти та сучасний стан наукової розробки інституту примирення у кримінальному провадженні

З самого початку існування кримінального судочинства присутній елемент компромісу, який з часом еволюціонував та вдосконалювався. С.М. Туркота у своєму дослідженні історичних аспектів формування правового компромісу вказує на те, що історія цього явища є надзвичайно довгою, і віднайти початок витоків угод між потерпілими та обвинуваченими, де останні визнавали свою провину, практично неможливо. Проте, безсумнівно, можна стверджувати про існування та часте застосування таких випадків упродовж історії. Доказами цьому служать різноманітні юридичні пам'ятки та норми як вітчизняного, так і міжнародного права, як минулого, так і сучасності.

Дослідження історії мирного вирішення правових конфліктів підтверджує тезу про те, що воно є природним та характерним для цивілізованих правових систем методом [1, с. 47]. Закони Хаммурапі містять згадки про ранні спроби мирного врегулювання відносин [2]. Хоча в ті часи чіткого розмежування між цивільним та кримінальним судочинством не було, все ж існували окремі делікти. Наприклад, у разі зради жінки перед очима її чоловіка передбачалося її зв'язати та кинути у воду (§ 129). Проте якщо чоловік прощав її, то і правитель милував його (чоловіка). Якщо чоловік безпідставно звинувачував свою дружину у зраді, жінка могла повернутися додому після складання «клятви богом» (§ 131). В разі завдання тілесних ушкоджень під час бійки, особа мусила визнати свою вину та оплатити лікування (§ 206). Отже, визнання вини та випадки примирення були притаманні навіть тоді.

У законодавстві Давнього Риму, зокрема в Законах XII таблиць, було передбачено можливість досудового урегулювання конфліктів між винним і

потерпілим. В абзаці другому восьмої таблиці йшлося про те, що у разі нанесення тілесних ушкоджень без наступного примирення з потерпілим, на порушника чекала аналогічна доля [3]. Римське право також виділяло терміни мирової угоди (*transactio*) та договору про врегулювання конфлікту [4, с. 188]. Слово «*transactio*» складається з латинських слів «*trans*» - що означає «через; після; з іншого боку», і «*actio*» - «позов». Воно вказувало на домовленість чи позасудову угоду (*paatum*), в рамках якої сторони, роблячи взаємні поступки, припиняють суперечку чи юридичну невизначеність [5, с. 304].

В історії права Київської Русі основним джерелом була Руська Правда. У цей період основною метою покарання було компенсування збитку, а вже потім – покарання за сам злочин. В.М. Тертишник у своїх дослідженнях Руської Правди наголошує, що за статтею 3-4 було встановлено правило, згідно з яким за нанесення ударів кнутом, рукояткою меча або рукою винний повинен виплатити 12 гривень за образу. Також законодавство дозволяло потерпілому вибрати спосіб покарання для винного: фізичне покарання або фінансову компенсацію [6, с. 551].

На території Галичини в складі Польщі, де функціонували правила кровної помсти, з'явився звичай, котрий надавав можливість ворогуючим сторонам примиритись. Така процедура примирення іменувалась «єднанням». Для її здійснення залучались посередники – «поєднувачі», які мали рівну кількість з кожної сторони конфлікту. На їхньому засіданні формувались умови «єднання», а інколи вони обирали лідера, котрий називався «суперарбітр». Той, хто здійснив вбивство, для «єднання» мусив був здійснити дві умови: вчинити покору і заплатити викуп. В Галичині винний поставав на коліна перед найближчим родичем убитого і просив пробачення, а вказаний родич підносив меч над його головою, тобто проводив імітацію кровної помсти. Покора здійснювалася на цвинтарі чи в церкві [7, с. 269]. В цьому дійстві уже можна було побачити основу для формування сучасного інституту примирення у кримінальному процесі.

У своєму дослідженні законодавства XVII - XIX століть, О.А. Парфіло відзначає, що за Соборним уложенням 1649 року, особи, які скоїли державний злочин, наприклад, втекли за кордон та прагнули уникнути вироку смерті, могли отримати прощення або бути засуджені до менш суворого покарання при умові повернення до Московської держави [8, с. 98]. В Уложенні 1845 року про кримінальні та виховні покарання також містяться положення про можливість застосування більш м'якого покарання у випадку добровільної здачі винного, особливо коли це дозволяло уникнути шкідливих наслідків його дій. Покарання могло навіть бути скасоване, якщо винна особа дійшла згоди з потерпілим (п. 160) [9, с. 127].

Статут кримінального судочинства 1864 року передбачав положення про можливість досягнення примирення між винним та потерпілим, а також про визнання обвинуваченим своєї провини. Ці правила регламентувалися Першою книгою Статуту, під назвою «Порядок судочинства у мирових судових інстанціях», що містить 11 глав (параграфи 33-199). Зокрема, якщо обвинувачений визнавав свою вину в проступку, мировий суддя міг одразу приступити до винесення вироку за пунктом 91. У випадку угоди про примирення суддя розглядав лише надані сторонами докази, що відображало більш широке застосування принципу конкурентності у таких справах за пунктом 104. Судовий розгляд у мирових судах відбувався усно та відкрито згідно з пунктом 88 і, за можливості, повинен був завершуватися в одне засідання відповідно до пункту 116 [10].

В часи Радянського Союзу, зокрема протягом чинності трьох Кримінальних процесуальних кодексів Української РСР (1922 р., 1927 р., 1960 р.), існували процедури для спрощеного розгляду кримінальних справ. Це включало справи приватного обвинувачення, протокольну форму підготовки матеріалів до суду, скорочення судового розгляду через згоду сторін не розглядати певні докази та механізми звільнення від кримінальної відповідальності за різними основами. Загалом, досліджуючи компроміс у кримінальному процесі, Є. О. Курт виокремлює чотири етапи його становлення та використання:

- 1) перший етап (із давніх часів до початку XIX ст.) – використання компромісу як форми погашення вини із метою обмеження кровної помсти способом відшкодування шкоди на добровільній основі;
- 2) другий етап (30-ті роки XIX ст. – середина XX ст.) – законодавче закріплення компромісів, що стосуються проведення окремих слідчих дій (допит, обшук тощо) і використання заходів процесуального примусу (обрання запобіжного заходу тощо);
- 3) третій етап (кінець 50-х – початок 60-х років XX ст.) – законодавче закріплення порядку укладання компромісу на досудовому слідстві, застосування компромісу в процесі вирішення питання щодо використання примусових заходів і провадження окремих слідчих дій;
- 4) четвертий етап (сучасний) – стосується прийняття Кримінального кодексу України [11] у 2001 році і внесення змін до кримінального процесуального законодавства України, завдяки котрим збільшується коло можливостей для ухвалення компромісних рішень в кримінальному процесі [12, с. 8].

Аналогічні етапи розвитку має інститут примирення у кримінальному процесі, адже примирення за своєю сутністю є компромісом.

Комітету Міністрів Ради Європи в Рекомендаціях № 6 R (87) 18 (від 17 вересня 1987 р.) «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» рекомендував державам застосовувати спрощені процедури і сприяти угодам про примирення [13]. Виходячи з таких тенденцій, які розвивалися ще в XX сторіччі, можна сказати, що інститут примирення є загальновизнаним інструментом, який спрямований на оптимізацію та спрощення розгляду кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів й допомогу в розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, а також процедуру розгляду значної кількості кримінальних проваджень, зменшення навантаження на судові та правоохоронні органи, скорочення процесуальних строків кримінального провадження.

Сьогодні в Україні інститут примирення відображається у наступних нормативно-правових актах:

- Кримінальному кодексі України (у ст. 46 закріплені особливості звільнення від кримінальної відповідальності в зв'язку із примиренням винного із потерпілим);
- Кримінальному процесуальному кодексі України (у п. 4 ст. 56 визначено, що на усіх стадіях кримінального провадження потерпілий може реалізувати своє право на примирення із підозрюваним або обвинуваченим та укласти угоду про примирення; глава 35 регламентує укладення угоди про примирення) [14];
- Законі України «Про медіацію» (у ч. 1 ст. 3 зазначено, що дія вказаного Закону розповсюджується на суспільні відносини, що стосуються медіації в кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого із підозрюваним чи обвинуваченим) [15].

На думку А. А. Ковальчука, інститут примирення виступає одним з найскладніших із точки зору нормативного врегулювання. Примирення – це, у першу чергу, укладення юридично значимої угоди, де сторони прийшли до компромісу, а питання психологічного комфорту і моральної сторони вони вважають невагомою характеристикою. Окрім того, одним з бачень обов'язкових елементів процедури примирення є теорія стосовно важливості психологічного комфорту потерпілого і правопорушника, тобто досягнення компромісу не тільки на рівні матеріальних взаємних відносин, але і позитивного суб'єктивного відношення учасників [16, с. 145].

В. О. Рибалка висвітлює примирення як домовленість між потерпілим і обвинуваченим, що призводить до вирішення кримінального конфлікту через прощення та відмову від подальшого переслідування злочинця. Цей процес передбачає також усвідомлення вини з боку обвинуваченого, відшкодування збитків і згоду на припинення кримінального провадження [17, с. 362]. О.В. Перепадя у своїх роботах наголошує на значенні зникнення ворожнечі між учасниками конфлікту, вбачаючи в примиренні відновлення мирного стану та взаєморозуміння між злочинцем та потерпілим, що є підставою для досягнення стану без конфліктів між ними [18, с. 9]. Ця позиція знаходить підтвердження в положеннях КПК України, де зазначено, що у випадку

відсутності доказів примирення між сторонами, суд не має права затверджувати угоду про примирення [14].

Дана позиція відстоюється і практикою Верховного Суду України і підтверджується у рішенні від 23 грудня 2005 року № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності». Ця Постанова була прийнята до введення в дію Кримінального процесуального кодексу України і досі застосовується. Вона визначає примирення винуватця з потерпілим як дію прощення останнім, що здійснюється на основі свободи волі і виключає будь-який недозволений вплив, незалежно від того, хто виступив з ініціативою примирення та з яких причин [19].

Отже, інститут примирення у кримінальному провадженні виник як наслідок розвитку правової системи та зміни підходу до вирішення конфліктів між сторонами кримінального провадження. Передумовами його виникнення були необхідність ефективнішого врегулювання конфліктів, покращення взаємодії між сторонами кримінального провадження, зниження навантаження на судову систему та спрощення процесуальних процедур.

1.2. Сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні на підставі угод

Кримінальне провадження є важливою складовою кримінального правосуддя в Україні. Для забезпечення ефективності цього процесу використовуються різні особливі порядки кримінального провадження, що забезпечують швидке та ефективне розслідування кримінальних правопорушень.

Як зазначає В. В. Навроцька, в зв'язку із існуванням специфічних умов, як-от готовність сторін кримінального спору до компромісу, незначна суспільна небезпека здійсненого діяння, особливий суб'єкт кримінального правопорушення тощо, процесуальний закон допускає провадження, які

відрізняються від звичайного. В даному випадку йдеться про диференційовані (тобто особливі) порядки кримінальних проваджень [20, с. 6].

На думку Р. В. Новак, особливі порядки кримінального провадження – це така форма реалізації кримінального судочинства, за котрої поряд із звичайним порядком реалізації кримінального провадження використовуються процесуальні форми, що допускають як спрощення процедури в кримінальних правопорушеннях невеликої тяжкості, так і її ускладнення у особливо тяжких кримінальних правопорушеннях, які потребують спеціальної процесуальної захищеності законних інтересів учасників кримінального провадження [21, с. 77].

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає такі види особливих порядків кримінального провадження (розділ VI):

- 1) кримінальне провадження на основі угод (глава 35);
- 2) кримінальне провадження, яке проводиться в формі приватного обвинувачення (глава 36);
- 3) кримінальне провадження стосовно діяння, кримінальна протиправність котрого була визначена законом, який втратив чинність (глава 361);
- 4) кримінальне провадження стосовно окремої категорії осіб (глава 37);
- 5) кримінальне провадження стосовно неповнолітніх осіб (глава 38);
- 6) кримінальне провадження стосовно застосування примусових заходів, які носять медичний характер (глава 39);
- 7) кримінальне провадження, котре містить відомості, які становлять державну таємницю (глава 40);
- 8) кримінальне провадження на території консульських установ чи дипломатичних представництв України, на морському, повітряному або річковому судні, яке знаходиться за межами України під прапором чи із розпізнавальним знаком України, у випадку якщо це судно приписано до порту, що розміщений в Україні (гл.41) [14].

Кримінальне судочинство з використанням угод відіграє ключову роль у спеціальних процедурах кримінального провадження. Цей механізм, хоча й є

відносно новим в аспекті національного законодавства, вже продемонстрував свою ефективність і працездатність. Показники застосування угод в кримінальних справах характеризуються досить високою стабільністю, з середнім значенням близько 18% від загальної кількості кримінальних проваджень, що завершуються на підставі угод. Наприклад, у 2017 році прокуратура направляла до суду з угодами (про примирення або визнання винуватості) кожен восьмий обвинувальний акт (12,6%), поліція – кожен п'ятнадцятий (6,5%), у той час як для Служби безпеки цей показник становив 22,8%, а для Державної фіскальної служби – навіть 50,2% [22, с. 5].

Цей інститут відзначається такими важливими перевагами, як полегшення та пришвидшення процесу ведення кримінальних справ, економія часу та ресурсів, які зазвичай затрачаються на кримінальні розгляди, зниження навантаження на правоохоронні органи та судову систему, ефективне вирішення конфліктів та захист прав потерпілих, включно з їх правом на компенсацію збитків, скорочення термінів утримання підозрюваних або обвинувачених під вартою, а іноді й повна відмова від використання цього запобіжного заходу.

Практика застосування угод в рамках кримінального процесу була неодноразово аналізована Європейським судом з прав людини. У таких рішеннях як «Вермюлен проти Бельгії» [23], «Сандерс проти Об'єднаного Королівства» [24] та «Ніколова проти Болгарії» [25], Суд підтвердив, що наявність спрощених процедур є відповідним до стандартів Європейської конвенції з прав людини та фундаментальних свобод і вписується в загальну практику Суду.

Також, Суд у Стразбурзі підтримує ідею укладення даних угод. В рішенні «Бабар Ахмад та інші проти Об'єднаного Королівства», ЄСПЛ окреслив основні критерії, яким мають відповідати угоди про визнання винуватості, аби вони не порушували права на справедливий суд. До таких умов належать:

- 1) відповідність угоди обставинам справи;
- 2) добровільне укладення угоди;

- 3) розуміння сторонами правових наслідків угоди;
- 4) забезпечення права на захист обвинуваченому;
- 5) нейтралітет суду та відсутність втручання у переговорний процес, при цьому суд має перевіряти законність, дійсність та добровільність угоди [26].

Важливість оптимізації процесу досудового розслідування і судового розгляду підкреслюється у таких міжнародних документах, як Рамкове рішення Ради Європейського союзу, що стосується ролі жертв злочинів у кримінальному судочинстві [27], Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про спрощення кримінального правосуддя [28], а також у Резолюції Економічної та соціальної ради ООН, яка висвітлює ключові принципи програм відновлювального правосуддя у кримінальних справах [29].

Таким чином, можемо відзначити, що використання особливих порядків кримінального провадження на основі угод у кримінальному правосудді України представляє собою значущий інструмент, що сприяє ефективності та оперативності вирішення кримінальних справ. Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує різноманітні види особливих порядків кримінального провадження, зокрема, процедури на основі угоди. Застосування угод у кримінальних провадженнях має численні переваги: воно сприяє економії часу та ресурсів, знижує навантаження на судову систему, забезпечує захист прав потерпілих, включно з їхнім правом на компенсацію збитків, та дозволяє досягти вирішення конфліктів без зайвої травматизації учасників процесу.

1.3. Загальна характеристика та види угод в кримінальному провадженні

У кримінальному провадженні угоди є документами, які містять згоду між сторонами про певні питання у кримінальному провадженні. Вони можуть бути укладені між підозрюваним та прокурором, підозрюваним та потерпілим або між прокурором та потерпілим. Угода може стосуватись таких питань, як припинення кримінального провадження, обмеження покарання, зменшення

санкції, скасування одного або декількох обвинувачень, відшкодування матеріальної та моральної шкоди тощо.

Як зазначає М. М. Таус, угода в кримінальному провадженні – це письмова домовленість між окремими учасниками кримінального провадження, у котрій погоджуються різновид та міра покарання, інші умови кримінальної відповідальності обвинуваченого чи підозрюваного за умови беззастережного признання винуватості в здійсненні кримінального правопорушення чи здійснення дій, що спрямовані на відшкодування шкоди, котра завдана кримінальним правопорушенням, чи інших дій, що не стосуються відшкодування шкоди, у тому числі дій, що направлені на співпрацю із органами досудового розслідування щодо викриття інших осіб [30, с. 191].

У своїх роботах Г. Ю. Саєнко зазначає, що підставою виникнення тих правовідносин, у котрі вступають учасники кримінального провадження із метою укладання угоди, виступає юридичний факт, тобто здійснення особою кримінального правопорушення. Окрім того, науковець виділяє три групи умов, котрі є необхідними для укладення досліджуваних угод:

- умови щодо предмету укладеної угоди;
- умови, що передбачені законом як істотні чи як такі, котрі є необхідними для угоди окремого різновиду;
- умови, стосовно котрих має бути досягнута згода [31, с. 10].

У ч. 1 ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України закріплені такі види угод, які укладаються у кримінальному провадженні:

- 1) угода щодо примирення, котра укладається між потерпілим і обвинуваченим або підозрюваним. Специфіка укладення цієї угоди буде висвітлена у наступних розділах курсової роботи;
- 2) угода щодо визнання винуватості, котра укладається між прокурором і обвинуваченим або підозрюваним [14].

Угода про примирення являє собою добровільно досягнуту домовленість між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, де обговорюються умови, за яких підозрюваний чи обвинувачений бере на себе зобов'язання здійснити

певні дії для компенсації збитку, спричиненого кримінальним порушенням, та інші не пов'язані з компенсацією заходи на користь потерпілого [32]. Угода про визнання винуватості представляє собою добровільний консенсус між прокурором та особою, що підозрюється або звинувачується, де сторони доходять згоди щодо умов відповідальності засудженого, виходячи з його дій після ініціювання кримінального провадження або отримання письмового повідомлення про підозру, включаючи його внесок у розслідування кримінального правопорушення [33, с. 253]

Основною метою впровадження угод є втілення принципу процесуальної економії, що полягає у процесуальному спрощенні розгляду кримінальних справ, зниженні навантаження на слідчі органи та судову систему, скороченні витрат на проведення процесуальних дій, а також у задоволенні прав та інтересів учасників процесу. Для потерпілих це означає гарантію швидкого і повного отримання компенсації за шкоду, а для обвинуваченого – можливість уникнення покарання чи судової невизначеності, іноді включаючи призначення альтернативної міри покарання або її пом'якшення. Таким чином, при дотриманні основоположних принципів правосуддя та забезпеченні прав учасників процесу, угоди можуть бути успішно та ефективно реалізовані у рамках кримінального процесу України.

Угода про примирення може бути ініційована як потерпілим, так і особою, що знаходиться під слідством чи вже обвинуваченою. Переговори щодо такої угоди можуть вестися безпосередньо між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, їхніми захисниками або представниками, а також за участю третьої сторони, на яку обидві сторони кримінального провадження дають згоду, окрім слідчого, прокурора чи судді. Угода про примирення може бути досягнута у справах, що стосуються:

- кримінальних проступків;
- кримінальних правопорушень легкої або середньої тяжкості;
- кримінальних справ за приватним обвинуваченням (відповідно до частини 3 статті 469 Кримінально-процесуального кодексу України). Однак, угода про

примирення не припустима у кримінальних справах проти уповноважених осіб юридичних осіб, якщо кримінальне правопорушення, пов'язане з діяльністю юридичної особи, є предметом слідства.

Слідчі та прокурори зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про можливість досягнення примирення, надати вичерпне роз'яснення процедури, яка передбачена для цього, і не перешкоджати домовленостям сторін про мирне врегулювання [34, с. 57-72].

В документі про примирення мають бути зазначені імена учасників, суть звинувачення чи підозри та їх правова оцінка, ключові деталі, що мають значення для кримінальної справи, розміри заподіяної шкоди та умови її відшкодування або інші заходи, не пов'язані з компенсацією, які мають виконати підозрюваний або обвинувачений на благо потерпілого, терміни для цих дій, домовлене покарання, згода учасників на його застосування або на застосування покарання з умовним звільненням, наслідки укладання та підтвердження угоди, а також наслідки недотримання умов угоди згідно з частиною першою статті 471 Кримінально-процесуального кодексу України.

Угода про визнання винуватості може бути ініційована як прокурором, так і підозрюваним чи обвинуваченням. Цей тип угоди між прокурором та особою, що звинувачується або підозрюється, можливий у кримінальних справах, що охоплюють:

- кримінальні проступки;
- кримінальні правопорушення легкої або середньої тяжкості;
- тяжкі кримінальні правопорушення, що завдали шкоди лише державним або суспільним інтересам. Проте, угоди про визнання винуватості не дозволяються у випадках кримінального провадження проти осіб, які діють від імені юридичних осіб та здійснили кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю цих юридичних осіб, а також у провадженнях, де є потерпілі, згідно з частиною 4 статті 469 Кримінально-процесуального кодексу України.

При розгляді можливості укладення угоди про визнання винуватості, прокурор має враховувати такі важливі аспекти:

- 1) Міру та характер участі підозрюваного або обвинуваченого в допомозі слідству по своїй справі або у справах інших осіб;
- 2) Серйозність та вагомість звинувачення чи підозри;
- 3) Існування громадського інтересу до прискорення досудового слідства та судового розгляду, а також до розкриття більшої кількості кримінальних правопорушень;
- 4) Наявність громадського інтересу до попередження, виявлення чи припинення більшої кількості кримінальних правопорушень або правопорушень більшої тяжкості, згідно зі статтею 470 Кримінально-процесуального кодексу України [35, с. 173].

У тексті угоди про визнання винуватості викладаються такі елементи: учасники угоди, опис звинувачення або підозри з правовим обґрунтуванням, ключові факти, що мають значення для кримінальної справи, неспростовне визнання вини з боку підозрюваного або обвинуваченого у скоєнні кримінального правопорушення, зобов'язання обвинуваченого або підозрюваного до співпраці у розкритті правопорушення, скоєного іншою особою (у випадку досягнення відповідної домовленості), обумовлене покарання та згоду обвинуваченого або підозрюваного на його накладення або на умовне звільнення від покарання, наслідки угоди та її затвердження згідно зі статтею 473 Кримінально-процесуального кодексу, а також наслідки порушення умов угоди відповідно до статті 472 КПК України.

Варто відзначити, що статистичні дані Офісу Генерального прокурора свідчать про поширеність угод між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором або потерпілим як альтернативного способу вирішення кримінально-правових конфліктів. За 12 місяців 2022 року прокурори взяли участь у розгляді судами першої інстанції 99 259 кримінальних проваджень, з яких з ухваленням вироку на підставі угоди по 9 862 кримінальним провадженням (з них, про визнання винуватості – по 8275) [36].

Отже, історія інституту примирення в кримінальному провадженні свідчить про його давнє коріння та поступове вдосконалення від часів найдавніших

правових систем до сучасності. Від самого початку існування кримінального судочинства важливим елементом правозастосування було договірне вирішення конфліктів, що еволюціонувало разом із правовими системами. Сучасний стан наукової розробки інституту примирення характеризується подальшим розширенням його застосування та визнанням його ефективності в контексті гуманізації кримінального правосуддя. Це відображено в чинному законодавстві, що передбачає можливість примирення між потерпілим та обвинуваченим як один із механізмів вирішення кримінального конфлікту, що сприяє відновленню соціальної справедливості та ресоціалізації особи.

Використання особливих порядків кримінального провадження в Україні через угоди є ключовим інструментом для підвищення ефективності кримінального правосуддя. Ці порядки дозволяють спростити процедуру розгляду справ, зменшують навантаження на органи досудового розслідування та судову систему, сприяють економії часу та ресурсів, водночас забезпечуючи права потерпілих на відшкодування шкоди. Важливо, що особливі порядки враховують як інтереси держави у викритті та запобіганні кримінальним правопорушенням, так і інтереси сторін процесу у швидкому вирішенні конфліктів. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, особливі порядки включають кримінальні провадження на основі угод, провадження за приватним обвинуваченням, а також інші специфічні категорії, що враховують особливості певних категорій осіб або особливо тяжких злочинів. Це забезпечує гнучкість та адаптивність правосуддя до конкретних обставин справи. Практика застосування угод у кримінальному процесі, яка включає угоди про визнання винуватості та примирення, визнана Європейським судом з прав людини як відповідна стандартам Європейської конвенції. Це демонструє важливість забезпечення добровільності укладення угод, розуміння сторонами їх правових наслідків та незалежність суду при їх затвердженні.

Кримінальний процесуальний кодекс України розрізняє два основні види угод: угоду про примирення та угоду про визнання винуватості. Угода про

примирення укладається між потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим і спрямована на досягнення компромісу між сторонами, в тому числі через відшкодування завданої шкоди. Угода про визнання винуватості укладається між прокурором і підозрюваним або обвинуваченим і базується на беззастережному визнанні особою своєї вини з метою отримання більш м'яких умов покарання.

Застосування угод у кримінальному провадженні забезпечує реалізацію принципу процесуальної економії, сприяє зниженню навантаження на органи досудового розслідування та суди, а також дозволяє досягти більш швидкого та ефективного вирішення кримінальних справ. Особливу увагу слід звернути на права та інтереси потерпілих, зокрема їх право на отримання компенсації шкоди.

* * *

Отже, угоди в кримінальному провадженні характеризуються наступними ознаками: мають письмову форму; мають статус домовленості; підставою угоди є кримінальне правопорушення; зміст угоди формують умови (обов'язкові та додаткові); угоди вирішують долю обвинуваченого або підозрюваного.

Видами угод в кримінальному провадженні є: угода щодо примирення, котра укладається між потерпілим і обвинуваченим або підозрюваним; угода щодо визнання винуватості, котра укладається між прокурором і обвинуваченим або підозрюваним.

РОЗДІЛ 2

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Поняття, зміст та значення угоди про примирення

Угода про примирення є інструментом розробленим для врегулювання спорів між сторонами в цивільному, трудовому, сімейному та інших видах справ. Однак, така угода може бути використана і в кримінальному провадженні.

Для глибокого розуміння угоди про примирення слід розглянути основне визначення примирення, яке лежить в основі такого типу угод. Примирення тісно пов'язане з ідеєю консенсусу – універсальним методом вирішення будь-яких розбіжностей, де консенсус (з латинського *Consensus*, що означає згоду, участь) виступає як гармонія поглядів або взаємна згода [37]. Визначення терміну «примирення», за словником В.Т. Бусела, передбачає досягнення миру між сторонами, припинення непорозумінь і взаємну згоду [38, с. 710-711]. В контексті кримінального провадження, примирення між винною особою та потерпілим трактується як процес взаємного прощення, заснований на вільному виборі та відсутності будь-якого примусу або неправомірного тиску, незалежно від того, хто став ініціатором примирення та які були мотиви.

В.В. Дуля трактує примирення як відмову потерпілого від будь-яких вимог до особи, що здійснила злочин. Такий підхід до розуміння примирення характерний для кримінально-процесуального права, зокрема у контексті справ приватного обвинувачення, де воно розглядається як форма процесуального компромісу [39, с. 227]. Ю. В. Баулін надає аналогічне визначення примиренню, розглядаючи його як вираз прощення потерпілого його образникові, з яким досягнуто домовленості та мирного врегулювання. За результатом такого врегулювання складається угода, згідно з якою

потерпілий відмовляється від подальшого переслідування винного в кримінальному порядку, а останній, в свою чергу, компенсує завдану шкоду або виправляє наслідки своїх дій. Також Ю. В. Баулін разом із С. С. Яценком підкреслюють, що примирення оформлюється як угода між потерпілим і винною особою, яка підтверджує згоду потерпілого на вжиті винним заходи для відновлення завданої шкоди та його небажання просувати подальше кримінальне переслідування або навіть його прохання про звільнення винної особи від відповідальності [40, с. 334-335], [41, с. 92].

За твердженням О. Ф. Кобзар, угода про примирення – це угода між потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим, у котрій погоджуються умови відповідальності обвинуваченого чи підозрюваного за умови здійснення ним дій, котрі спрямовані на відшкодування шкоди, яка була завдана кримінальним правопорушенням [42, с. 262].

Різноманітність наукових поглядів на поняття і сутність угоди про примирення обумовлена, серед іншого, нечіткістю визначення цієї категорії в Кримінально-процесуальному кодексі України. Оскільки законодавство не надає загального опису угод, включаючи угоду про примирення як одну з форм угод у кримінальному процесі країни, ми вважаємо, що статтю 3 КПК України слід розширити, додавши до неї визначення угоди про примирення [14]. Згідно з аналізом розділу 35 КПК України, угода про примирення виступає як добровільна домовленість між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, ініційована цими особами, і включає в себе перелік заходів, які обвинувачений має вжити для повного і швидкого відновлення прав потерпілого. Така угода не є простою декларацією потерпілого, але передбачає обопільну згоду на мирне урегулювання конфлікту, з можливістю домовленостей, здійснених безпосередньо між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, їх захисниками, представниками, або за допомогою третьої сторони - медіатора, погодженого учасниками кримінального провадження. Угода про примирення слугує важливим засобом для досягнення згоди між учасниками кримінально-правового конфлікту,

дозволяючи їм через взаємні компроміси і вигоди адаптувати законодавчу норму про примирення до своєї ситуації. Це не лише задовольняє інтереси сторін, але й сприяє реалізації суспільних (публічних) інтересів.

Для глибшого розуміння характеру угоди про примирення важливо розглянути специфічні риси, що відрізняють цей вид угоди від інших та визначають його як унікальний елемент кримінального процесуального законодавства. Цей документ фіксує досягнуті між сторонами домовленості про вирішення певної протиправної ситуації. Р. В. Новак висвітлює важливість виокремлення ознак угоди про примирення на процесуальні та соціально-психологічні категорії. Процесуальні ознаки включають:

- 1) оптимізацію кримінального процесу, яка дозволяє уникнути подальшого розслідування та судового доведення винуватості завдяки можливості укладення угоди негайно після отримання повідомлення про підозру;
- 2) зменшення навантаження на судову систему, оскільки угода знімає потребу в апеляційному або касаційному оскарженні вироку за певними критеріями, викладеними в пунктах 1, 2 статті 473 КПК України;
- 3) доступність медіації у кримінальних справах як рекомендованого засобу вирішення, зазначеного у пункті 3 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року [43, с. 71-72].

Ми вважаємо за необхідне розширити перелік ознак угоди про примирення, додавши кілька важливих процесуальних атрибутів, зокрема:

1. Угода виступає як механізм вирішення кримінально-правових конфліктів;
2. Наявність визначеного кола осіб, які мають право ініціювати угоду про примирення та брати участь у її обговоренні, згідно з частиною першою статті 469 Кримінально-процесуального кодексу України;
3. Можливість залучення до переговорів по угоді третіх осіб, зокрема медіаторів;
4. Встановлення конкретних кримінальних проваджень, у рамках яких дозволено укладання угоди про примирення;

5. Визначення етапів кримінального процесу, на яких угода може бути ініційована та укладена, що впливає на процесуальний порядок її подальшого укладення та затвердження;
6. Наявність індивідуального змісту кожної угоди;
7. Обов'язковість виконання угоди, що набуває чинності з моменту її належного оформлення та стає обов'язковою як для учасників угоди, так і для інших суб'єктів та органів;
8. Законодавче врегульовані наслідки невиконання угоди;
9. Проведення судової перевірки, спрямованої на виявлення підстав для затвердження угоди.

Соціально-психологічні характеристики угоди про примирення включають:

- 1) Увагу до емоційного стану та потреб потерпілого, де жертва має можливість висловити свої почуття, переживання та отримати емпатію та підтримку від інших учасників процесу;
- 2) Визнання винуватцем своєї ролі у вчиненні правопорушення, що означає прийняття відповідальності за завдану шкоду та готовність компенсувати збитки. Цей момент стає ключем до взаємодії між винуватцем та потерпілим у ході примирення;
- 3) Самовизначення сторін у процесі вирішення конфлікту, даючи їм можливість самостійно знаходити та обирати рішення, яке є прийнятним для обох. Це підкреслює, що лише безпосередні учасники конфлікту мають необхідні знання та інсайти для його розв'язання;
- 4) Конфіденційність інформації, що обмінюється між учасниками процесу, із зобов'язанням не розголошувати отримані відомості без дозволу іншої сторони. Єдиним документом, що може бути пред'явлений у суді, є сама угода про примирення;
- 5) Добровільність участі у процедурі примирення, яка можлива тільки за наявності вільного волевиявлення обох сторін щодо їхньої участі. Як потерпілий, так і правопорушник мають право припинити участь у цій процедурі на будь-якому її етапі [44, с. 152-153].

Зміст угоди про примирення висвітлюється у ч. 1 ст. 471 Кримінального процесуального кодексу України. Так, у такі угоді зазначаються:

- сторони угоди;
- формулювання обвинувачення або підозри і його правова кваліфікація із вказівкою на статтю Кримінального кодексу України;
- істотні для конкретного кримінального провадження обставини;
- розмір шкоди, що була завдана кримінальним правопорушенням та строк її відшкодування або перелік дій, котрі не стосуються відшкодування шкоди, але котрі обвинувачений або підозрюваний зобов'язані здійснити на користь потерпілого та строк їх здійснення;
- погоджене покарання та згода сторін на його призначення або звільнення від його відбування із випробуванням;
- наслідки укладення і затвердження угоди, котрі визначені у ст. 473 Кримінального процесуального кодексу України;
- наслідки невиконання угоди [14].

Що ж до значення угоди про примирення, то Л. М. Лобойко та О. А. Банчук стверджує, що така угода забезпечує якнайповніше та якнайшвидше поновлення прав потерпілого за рахунок дій обвинуваченого чи підозрюваного [45, с. 264].

Отже, угода про примирення – це угода, котра укладається із потерпілим з однієї сторони та з підозрюваним чи обвинуваченим з іншої сторони, та у якій погоджуються умови відповідальності правопорушника (іншої сторони) за умови здійснення ним дій, котрі спрямовані на відшкодування шкоди, яка була завдана кримінальним правопорушенням.

Зміст угоди про примирення поєднує в собі сукупність умов, які спрямовані на ефективне функціонування такої угоди (умови про відповідальність правопорушника, про відшкодування шкоди потерпілому, про правові наслідки тощо).

Значення угоди про примирення полягає у оперативному та ефективному поновленні прав потерпілого за рахунок дій правопорушника, який

притягується до відповідальності на основі умов, що визначаються в такій угоді.

2.2. Особливості порядку укладення угоди про примирення

У сучасному правовому просторі укладення угоди про примирення є важливою складовою процесу врегулювання кримінальних справ. Незважаючи на це, така угода повинна мати підстави та умови укладення для того, щоб бути законним офіційним документом.

Підставою для укладення угоди про примирення є наявність в кримінальному провадженні кримінального правопорушення, за яким притягується до відповідальності правопорушник.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України, кримінальне правопорушення – це визначене вказаним Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (тобто дія чи бездіяльність), котре здійснене суб'єктом кримінального правопорушення [11].

Умовою для укладення угоди про примирення є згода обох сторін на мирне врегулювання конфлікту і визнання відповідальності за здійснення кримінального правопорушення. Окрім того, Кримінальний процесуальний кодекс України виділяє ще такі умови укладення угоди про примирення:

1) матеріальна умова – наявність необхідних обставин, які дозволяють ініціювати укладення угоди (ч. 3 ст. 469). Так, угода може укладатись тільки у кримінальному провадженні:

- стосовно кримінальних проступків;
- стосовно нетяжких кримінальних правопорушень;
- в формі приватного обвинувачення.

В даному випадку існує умова-заборона, котра полягає у тому, що не допускається укладення угоди про примирення стосовно вповноваженої особи юридичної особи, котра здійснила кримінальне правопорушення, в зв'язку із котрим реалізується провадження стосовно юридичної особи;

2) процесуальна умова – наявність необхідних обставин, які дозволяють затвердити угоду (ч. 5 ст. 474). Так, перед ухваленням рішення щодо затвердження угоди про примирення суд в процесі судового засідання має встановити, чи цілком обвинувачений розуміє:

- що він наділений правом на справедливий судовий розгляд, в процесі котрого сторона обвинувачення має своїм обов'язком довести кожену обставину стосовно кримінального правопорушення, у здійсненні котрого його обвинувачують;

- наслідки укладення і затвердження угод, що визначені ст. 473 Кримінального процесуального кодексу України;

- характер кожного обвинувачення;

- різновид покарання, а також інші заходи, котрі будуть застосовані до нього у випадку затвердження судом угоди.

Окрім того, перед прийняттям зазначеного вище рішення суд в процесі судового засідання має з'ясувати в потерпілого, чи він цілком розуміє наслідки затвердження угоди, що визначені ст. 473 Кримінального процесуального кодексу України.

Як зазначає К. Чумак, головними умовами укладення угоди про примирення є: спричинення кримінальним правопорушенням шкоди; належність кримінального правопорушення до категорії «легких»; згода обвинуваченого або підозрюваного на відшкодування спричиненої шкоди; домовленість сторін на укладення угоди [46, с. 194].

В свою чергу Р. В. Новак виокремлює свій перелік умов, які уможливають укладення угоди про примирення, а саме:

- суб'єктивні умови, які передбачають, що кримінальне правопорушення впливає лише на особисті або майнові інтереси окремої особи чи на приватні інтереси юридичної особи, що не належить до державних або комунальних підприємств чи установ;

- категоріальні умови, за якими угода про примирення можлива в рамках справ про кримінальні проступки, злочини легкої та середньої тяжкості, а також у кримінальних справах за приватним обвинуваченням;
- компенсаторні умови, які зобов'язують обвинувачену або підозрювану особу компенсувати завдану шкоду або ліквідувати наслідки своїх дій;
- вольові умови, що підкреслюють добровільність угоди з боку обох сторін, які виражають своє бажання досягти домовленості;
- темпоральні умови, за якими ініціатива укладення угоди може бути висунута у будь-який час від моменту вручення підозрюваному повідомлення про підозру і до моменту, коли суд виходить до нарадчої кімнати для прийняття рішення [43, с. 76–77].

Отже, підставою укладення угоди про примирення є наявність кримінального правопорушення, за яким відкрите кримінальне провадження. Умовами укладення угоди про примирення є: згода обох сторін на мирне врегулювання конфлікту; віднесення кримінального правопорушення до категорії тих, які становлять меншу суспільну небезпеку; встановлення судом розуміння потерпілим та обвинуваченим наслідків такої угоди.

У Кримінальному процесуальному кодексі України передбачений наступний порядок укладення угоди про примирення:

- 1) проявлення ініціативи щодо укладення угоди (ч. 1, 5 ст. 469). Угода про примирення може укладатися за ініціативою обвинуваченого, підозрюваного чи потерпілого. Виключенням є угода про примирення в кримінальних провадженнях стосовно кримінальних правопорушень, котрі пов'язані із домашнім насильством, яка може укладатися тільки за ініціативою потерпілого. Укладення такої угоди може ініціюватися у межах часового відрізка, який розпочинається із моменту повідомлення особі про підозру та закінчується моментом виходу суду до нарадчої кімнати;
- 2) повідомлення про правила укладення угоди (ч. 7 ст. 469). Прокурор чи слідчий мають своїм обов'язком повідомити потерпілого і підозрюваного про

їх право на примирення, пояснити механізм його здійснення і не чинити перешкод під час укладення такої угоди;

3) безпосереднє укладення угоди на стадії:

- досудового розслідування (ч. 1, 2 ст. 474). Обвинувальний акт надсилається до суду разом із підписаною сторонами угодою. Проводиться розгляд стосовно угоди під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди;

- судового провадження (ч. 3 ст. 474). Зупиняється проведення процесуальних дій та суд переходить до розгляду угоди;

4) оцінка судом добровільності угоди (ч. 6 ст. 474). Суд має своїм обов'язком переконатися в тому, що сторони на добровільній основі уклали угоду, тобто їх рішення не є наслідком використання примусу, насильства, погроз чи наслідком обіцянок або дії будь-яких інших обставин, а ніж ті, що визначені в угоді. Для з'ясування цього питання у разі необхідності суд наділений правом витребувати необхідні документи, а також викликати осіб у судові засідання і допитувати їх;

5) перевірка судом змісту угоди на відповідність положенням законодавства та її затвердження або відхилення. Суд відмовляє у затвердженні угоди у наступних випадках:

- умови угоди суперечать положенням законодавства, у тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, котре є більш тяжким а ніж те, стосовно котрого передбачена можливість укладення угоди;

- умови угоди не відповідають інтересам суспільства;

- умови угоди порушують права, інтереси або свободи сторін чи інших осіб;

- існують аргументовані підстави, які вказують на те, що укладення угоди було не добровільним, чи сторони не здійснили примирення;

- очевидна неможливість здійснення обвинуваченим перейнятих на себе зобов'язань, які визначені в угоді;

- відсутні фактичні підстави для признання винуватості.

У своїх роботах С. В. Давиденко та Є. О. Боковикова відображаються схожі етапи порядку укладення угоди про примирення у кримінальних провадженнях. Ними є: етап ініціювання угоди; етап підготовки і укладення угоди; етап затвердження угоди судом; етап виконання угоди [47, с. 58].

В свою чергу варто відзначити, що суд має обов'язок перевіряти угоду щодо її відповідності діючому законодавству. Відповідно до частини 7 статті 474 Кримінально-процесуального кодексу, певні умови можуть стати причиною відхилення судом угоди про примирення. До таких умов належать:

- 1) невідповідність умов угоди Кримінально-процесуальному кодексу та іншим законодавчим актам, зокрема через некоректну кваліфікацію вчиненого правопорушення, який є більш серйозним, ніж той, для якого дозволяється укладення угоди;
- 2) неузгодженість умов угоди з громадськими інтересами;
- 3) порушення умовами угоди прав та свобод сторін чи третіх осіб;
- 4) наявність доказів того, що угода була укладена не за взаємною згодою сторін або відсутність фактичного примирення між ними;
- 5) нереалістичність виконання обвинуваченим обов'язків, взятих на себе за угодою;
- 6) відсутність фактичних підстав для визнання вини [14].

У разі встановлення судом будь-якої з цих умов, він відмовляє у затвердженні угоди, і досудове розслідування чи судовий процес продовжуються в стандартному порядку.

Також необхідно врахувати положення пункту 5 частини 7 статті 474 КПК, яке зобов'язує суд в ході судового засідання оцінити здатність обвинуваченого дотриматися умов угоди, особливо щодо його можливостей відшкодувати збитки, спричинені злочинною діяльністю, з урахуванням обсягу та термінів відшкодування, передбачених в угоді про примирення, а також виконати інші дії, перелічені в ній [48]. У разі явної нездатності обвинуваченого виконати прийняті на себе обов'язки, суд повинен відхилити затвердження угоди.

З цього приводу погоджуємося з твердженням І. Тітко на рахунок того, положення пункту 5 частини 7 статті 474 КПК, наголошує на необхідності захисту як інтересів потерпілого у відшкодуванні шкоди, так і значущих публічних інтересів. Останні могли б бути підірвані у випадку анулювання судового рішення через невиконання зобов'язань обвинуваченим, які були взяті на себе згідно з угодою, на основі якої це рішення було прийняте. І. Тітко виділяє серед державних інтересів такі, як:

- 1) забезпечення незмінності судових рішень як передумови дотримання принципу юридичної визначеності, сформульованого Європейським судом з прав людини, і
- 2) зниження кількості повторних розглядів справ, рішення по яких були скасовані через невиконання обвинуваченим умов угоди [49, с. 231–232].

Отже, особливості порядку укладення угоди про примирення проявляються саме в етапах укладення такої угоди, якими є: проявлення ініціативи щодо укладення угоди; повідомлення про правила укладення угоди; безпосереднє укладення угоди на стадії досудового розслідування або стадії судового провадження; оцінка судом добровільності угоди; перевірка судом змісту угоди на відповідність положенням законодавства та її затвердження або відхилення.

2.3. Наслідки укладення та затвердження угоди про примирення

Угода про примирення може мати значні наслідки для сторін, які її укладають та затверджують. Найбільш очевидним наслідком є припинення конфлікту або спору між сторонами та встановлення мирного співіснування. Проте, угода про примирення може мати й інші наслідки, залежно від її змісту та контексту. Кримінальний процесуальний кодекс України виділяє дві групи наслідків, які стосуються угоди про примирення. Ними є:

- 1) наслідки щодо укладення і затвердження угоди, якими є:

- для обвинуваченого або підозрюваного – обмеження права оскарження вироку відповідно до ст. ст. 394 (апеляційне оскарження окремих судових рішень), 424 (судові рішення, котрі можуть оскаржуватися у касаційному порядку) вказаного вище Кодексу і відмова від реалізації прав, що визначені у п. 1 ч. 4 ст. 474 вказаного вище Кодексу. Згадаємо, що у п. 1 ч. 4 ст. 474 Кримінального процесуального кодексу України визначені такі права обвинуваченого:

- а) право на судовий розгляд, в процесі котрого прокурор має своїм обов'язком довести кожную обставину стосовно кримінального правопорушення, в здійсненні котрого його обвинувачують;
- б) право мовчати, і, як результат, факт мовчання не матиме жодного доказового значення для суду;
- с) право мати захисника, в тому числі на одержання правової допомоги безоплатно в порядку і випадках, визначених законодавством, чи захищатися самостійно;
- д) право допитати в процесі судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання щодо виклику свідків та подати докази, які свідчать про його невинуватість;

- для потерпілого – обмеження права оскарження вироку відповідно до ст. ст. 394 (апеляційне оскарження окремих судових рішень), 424 (судові рішення, котрі можуть оскаржуватися у касаційному порядку) вказаного вище Кодексу і позбавлення права вимагати у майбутньому притягнення особи до кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, стосовно якого здійснювалося кримінальне провадження, та змінювати розмір вимог щодо відшкодування шкоди (ч. 1 ст. 473) [14];

2) наслідки щодо невиконання угоди. Так, у випадку невиконання потерпілий наділений правом звернутися до суду, котрий затвердив таку угоду, із клопотанням щодо скасування вироку (ч. 1 ст. 476).

Угода про примирення може слугувати основою для звільнення підозрюваного або обвинуваченого від кримінальної відповідальності згідно

із статтею 46 Кримінального кодексу, яка вимагає дотримання певних критеріїв:

- 1) це має бути перше кримінальне правопорушення особи;
- 2) кримінальне правопорушення має бути невеликої тяжкості або необережне правопорушення середньої тяжкості, але не корупційне;
- 3) має бути досягнуто примирення між винним і потерпілим;
- 4) особа має відшкодувати завдані збитки або виправити наслідки завданої шкоди [11].

Згідно з пунктом 1 частини 2 статті 284 Кримінального процесуального кодексу, у таких випадках суд має право закрити кримінальне провадження щодо цієї особи [14].

Як зазначає К. Чумак, сторони в угоді про примирення окремо підтверджують власними підписами той факт, що їм відомо про наслідки укладення угоди про примирення [50, с. 193]. В свою чергу Н. Турман стверджує, що, виходячи із законів логіки, угоду про примирення необхідно складати в трьох оригінальних примірниках, котрі матимуть однакову юридичну силу (тобто, по одному примірнику для кожної сторони угоди та один – для матеріалів провадження). Про кількість примірників варто зазначувати в тексті угоди [51, с. 259].

На нашу думку, ключовим мінусом є обмеження можливості оскарження рішення суду першої інстанції, прийнятого за результатами угоди про примирення, як для потерпілого, так і для підозрюваного чи обвинуваченого, відповідно до вимог частини 3 статті 394 та частини 3 статті 424 Кримінально-процесуального кодексу. Зокрема, можливість подання апеляції обвинуваченим, його захисником або законним представником обмежена ситуаціями, коли суд призначив покарання, що перевищує домовлене угодою; винесення вироку без згоди на призначене покарання; невиконання судом обов'язків, передбачених частинами 5–7 статті 474 КПК, включно з ненаданням пояснень щодо наслідків підписання угоди (пункт 1 частини 3 статті 394 КПК). Апеляційне оскарження вироку потерпілим, його

представником або законним представником дозволяється лише за наявності обставин: призначення судом покарання, що є м'якшим, ніж домовлене угодою; винесення вироку без згоди потерпілого на покарання; ненадання пояснень щодо наслідків підписання угоди; порушення судом вимог, встановлених частиною 6 або 7 статті 474 КПК. Право прокурора на апеляцію за вироком, заснованим на угоді про примирення, обмежується випадками, коли суд затвердив угоду в кримінальному провадженні, в якому, відповідно до частини 3 статті 469 КПК, угода не допускається [4].

Таким чином у процесі підписання угоди про примирення, сторони де-факто висловлюють згоду на обмеження, передбачені законодавством, своїх можливостей оскаржити рішення суду в апеляційному та касаційному порядкух.

Отже, угода про примирення виступає як інструмент, розроблений для мирного вирішення конфліктів між сторонами не лише у цивільному, трудовому та сімейному праві, але й у кримінальному провадженні. Ця угода заснована на принципах консенсусу, що передбачає згоду та взаємне розуміння сторін. Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство, стає зрозуміло, що воно не надає чіткого визначення угоди про примирення, що спонукає до доповнення статті 3 КПК України для уточнення її суті. Угода включає не тільки добровільність і взаємну згоду на відновлення прав потерпілого, але й забезпечує баланс інтересів учасників кримінально-правового конфлікту.

Значущість угоди про примирення проявляється в її здатності до оперативного вирішення конфліктів, зменшення навантаження на судову систему та сприяння медіації як рекомендованого методу вирішення. Особливості угоди про примирення включають ряд процесуальних та соціально-психологічних атрибутів, які забезпечують її ефективність і відповідність інтересам як сторін, так і суспільства в цілому. Зміст угоди детально регламентується Кримінально-процесуальним кодексом України і включає в себе важливі елементи, такі як умови відповідальності, обов'язки підозрюваного чи

обвинуваченого, визначення покарання та наслідки укладення угоди. Це підкреслює її важливість як інструменту для забезпечення справедливості та відновлення порушених прав.

Згода сторін на примирення і взаємне визнання обставин справи є фундаментальною передумовою для укладення угоди, яка дозволяє визначити справедливе вирішення конфлікту між обвинуваченим або підозрюваним і потерпілим. Законодавчо умови укладення угоди про примирення регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України, який окреслює матеріальні та процесуальні критерії для її реалізації, зокрема, види кримінальних правопорушень, що дозволяють укладення угоди, і вимоги до змісту угоди, що мають бути затверджені судом.

Процедурний порядок укладення угоди містить кілька ключових етапів, від ініціативи сторін і повідомлення про правила укладення до оцінки судом добровільності угоди і її змісту. Особливу увагу приділяється судовій перевірці угоди на відповідність законодавству, що забезпечує захист інтересів усіх сторін та громадських інтересів. У разі виявлення порушень умов, що вимагаються законом, суд відмовляє в затвердженні угоди, що спонукає до продовження кримінального провадження у загальному порядку. Укладення та затвердження угоди про примирення в кримінальному процесі України сприяє вирішенню конфліктів через діалог і взаємні поступки між сторонами. Проте, цей процес несе в собі певні наслідки, що мають істотний вплив на права та обов'язки сторін. Передусім, укладення угоди про примирення означає припинення конфлікту між потерпілим та обвинуваченим або підозрюваним, що може вести до звільнення останнього від кримінальної відповідальності за певні умови. Це включає відшкодування збитків потерпілому та виконання інших умов, передбачених угодою.

З іншого боку, укладення та затвердження угоди обмежують право сторін на оскарження вироку суду. Зокрема, можливість апеляційного або касаційного оскарження з боку обвинуваченого та потерпілого обмежується до вузького переліку випадків, що вказують на порушення процесуальних правил або

невиконання судом вимог закону. Це має на меті забезпечення фінальності вирішення справи і відновлення справедливості без зайвої тривалості процесу. Затвердження угоди про примирення та її виконання, таким чином, мають далекосяжні наслідки для сторін кримінального провадження. Вони сприяють швидкому вирішенню конфліктів, але водночас вимагають від сторін дотримання встановлених умов та відповідального ставлення до взятих на себе зобов'язань. Угода про примирення стає ефективним інструментом відновного правосуддя, за умови її правильного застосування та виконання.

* * *

Отже, наслідками укладення та затвердження угоди про примирення є: обмеження права оскарження вироку у апеляційному та касаційному порядку для усіх сторін угоди; відмова від реалізації прав на судовий розгляд, на захисника, на допит свідків тощо, для обвинуваченого або підозрюваного; позбавлення права вимагати у майбутньому притягнення особи до кримінальної відповідальності для потерпілого; позбавлення права змінювати розмір вимог щодо відшкодування шкоди для потерпілого.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, СТОРОНОЮ ЯКОЇ Є НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА

3.1. Укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де підозрюваним чи обвинуваченим є неповнолітня особа

Перш ніж досліджувати питання участі неповнолітньої особи в угоді про примирення, необхідно встановити статус такої особи у кримінальному процесі. Правовий статус неповнолітніх в Україні охоплює правові норми, пов'язані з правами людини, які зазначені в міжнародних документах, а також у внутрішньому законодавстві, включно з Конвенцією ООН про права дитини [52] та Законом України «Про охорону дитинства» [53]. Під час кримінального процесу, що стосується неповнолітніх, має бути забезпечено дотримання міжнародних зобов'язань з прав людини, включаючи Конвенцію ООН про права дитини 1989 року, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Конвенція ООН про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року і ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, визначає, що дитина - це будь-яка особа, яка не досягла 18 років. Отже, вік є важливим чинником у формуванні правового статусу неповнолітніх, і відображає їхню здатність активно брати участь у правовідносинах, здійснюючи свої права і виконуючи обов'язки [54, с. 356].

Так, відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від 14-ти до 18-ти років. Це положення відображається у ч. 1 ст. 32 Цивільного кодексу України [55] та у ч. 2 ст. 6 Сімейного кодексу України [56].

Що ж до понять підозрюваного та обвинуваченого, то вони закріплені лише у кримінальному процесуальному законодавстві. Згідно із ч. 1 ст. 42

Кримінального процесуального кодексу України, підозрюваний – це фізична особа, котрій в порядку, визначеному ст. 276-279 згаданого Кодексу, повідомлено про підозру, особа, котра затримана за підозрою в здійсненні кримінального правопорушення, чи особа, стосовно котрої складено повідомлення про підозру, але його не було вручено їй у результаті невизначення місцезнаходження особи, однак вжито заходів для вручення в спосіб, який визначається згаданим Кодексом для вручення повідомлень. У ч. 2 уже згаданої статті закріплено, що обвинувачений – це фізична особа, обвинувальний акт стосовно котрої переданий до суду у порядку, визначеному ст. 291 згаданого Кодексу.

Зважаючи на властивість підозрюваного чи обвинуваченого мати статус неповнолітнього, варто звернути увагу на інститут представництва у кримінальному процесі. Так, у ст. 44 Кримінального процесуального кодексу України закріплено, що якщо обвинувачений або підозрюваний є неповнолітньою особою, то до участі у процесуальній дії разом із ним долучається його законний представник. Законними представниками неповнолітнього можуть бути батьки чи усиновлювачі, а у випадку їх відсутності – піклувальники, інші повнолітні близькі родичі або члени сім'ї, а також представники спеціальних інституцій – органів опіки та піклування, організацій та установ, під піклуванням котрих знаходиться неповнолітній.

Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» підтверджує можливість неповнолітнього укладати угоду про примирення у кримінальному провадженні.

В такому разі угода укладається за участю законних представників та захисників. При цьому якщо неповнолітній досяг 16-ти років, то він наділений правом укладати угоду про примирення самостійно, але за умови надання згоди на це його законним представником. Якщо ж неповнолітній не досяг 16-ти років, то таку угоду за його згодою укладає законний представник [57].

Окрім того, у п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» рекомендується судам законними способами підтримувати діяльність громадських організацій, котрі мають за мету досягнути примирення між неповнолітнім, котрий здійснив кримінальне правопорушення, та потерпілим, – надавати зазначеним організаціям відповідні відомості, інформувати підсудних і їх законних представників щодо наявності зазначених організацій, давати можливість обвинуваченому та потерпілому звертатися до вказаних організацій для досягнення примирення і вирішення конфлікту [58].

Водночас слід відмітити, що у реальній практиці існує ряд проблем пов'язаних з можливістю укладати угоди примирення з неповнолітнім підозрюваним чи обвинуваченим. Перше, це невизначеність щодо правового статусу особи, яка має право виступати медіатором. Це, разом з низьким рівнем правової обізнаності в суспільстві та відсутністю достатніх знань у правовій сфері серед учасників кримінальних процедур, особливо коли йдеться про неповнолітніх, призводить до того, що ініціативу та розробку проекту угоди про примирення часто перебирають на себе слідчі. Як зазначено І.В. Басистою [59, с. 300], це може призвести до того, що під час судового розгляду таких угод суд може відмовити в їх затвердженні, як це було підтверджено в рішеннях Ізмаїльського міськрайонного суду в Одеській області від 31 жовтня 2014 р. [60] та Краснокутського районного суду в Харківській області від 10 червня 2013 р. [61].

М. Федоров вважає, що заборона в Кримінально-процесуальному кодексі України для слідчих, суддів і прокурорів ініціювати угоди про примирення впливає з того, що медіація є платною діяльністю, а законодавство забороняє таким особам займатися іншою оплачуваною роботою [62, с. 6]. В результаті, їхні обов'язки обмежуються лише правом роз'яснити учасникам їх права і можливі наслідки угод про примирення. Проте, на практиці ця неможливість активної участі в досудовому розслідуванні в процесі обговорення та

укладення угод часто призводить до невиконання сторонами вимог кримінального процесуального закону, що в свою чергу спонукає суди відмовляти у затвердженні таких угод і відправляти справи на звичайний судовий розгляд.

Розгляд рішень про схвалення угод щодо примирення в кримінальних справах, що стосуються неповнолітніх, виявив кілька поширених причин, через які суди відмовляють у їх затвердженні. По-перше, неповнолітні часто не мають власних доходів для виконання покарань, передбачених угодами [63–64]. По-друге, умови, встановлені угодою, можуть конфліктувати з інтересами обвинуваченого, особливо коли запропоновані покарання перевищують рамки, дозволені кримінальним законодавством України [65–66]. Також зустрічається ситуація, коли угода не підписана законним представником неповнолітнього, хоча останній був присутній на судовому засіданні та навіть звертався до суду з проханням схвалити угоду [67]. Іншою причиною є відсутність захисника при укладенні угоди [68], а також неявка на судові засідання потерпілого або законного представника [69–71].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що деякі причини, які в реальній практиці призводять до відмови судом у затвердженні угод про примирення (наприклад, неузгодженість міри покарання, визначеної сторонами, з вимогами закону України про кримінальну відповідальність або укладення угоди без участі захисника чи законного представника неповнолітнього обвинуваченого), могли бути вирішені, якби прокурор здійснював попередній перегляд угоди до її відправлення у суд разом з обвинувальним висновком. Проте згідно з главою 35 КПК України, прокурор не має права перевіряти дотримання вимог кримінального процесуального закону сторонами під час укладання угоди про примирення. Згідно зі статтею 474 частини першої КПК України, на прокурора покладено обов'язок у разі досягнення угоди під час досудового розслідування невідкладно скласти обвинувальний акт і відправити його разом з угодою до суду [14].

Цікавою є думка А. Лапкіна, який стверджує, що прокурор повинен мати повноваження щодо затвердження чи відмови в затвердженні угоди про примирення у кримінальному провадженні, а його рішення може бути оскаржене в суді. Ця позиція обґрунтована аргументом, що оскільки відновне правосуддя виступає альтернативою кримінальному переслідуванню, то рішення про застосування такої альтернативи має приймати суб'єкт, який веде кримінальне переслідування, і відповідно нести за це відповідальність [72].

Підтримуючи думку вченого про необхідність розширення повноважень прокурора в контексті укладання угод про примирення, особливо в провадженнях стосовно неповнолітніх, важливою видається думка І. Тітка, який зазначає, що роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення має полягати в запобіганні направленню до суду угод, що не відповідають законодавству, і як наслідок не будуть затверджені судом [73, с. 386].

Враховуючи зазначене, пропонуємо ввести в КПК України положення про обов'язок прокурора контролювати процес укладання угод про примирення між потерпілим та неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим. Це допоможе виправити помилки під час застосування цих угод у справах про неповнолітніх, наприклад, неврахування важливих обставин або включення нездійснених зобов'язань. Такий підхід також знизить кількість відмов у затвердженні цих угод у кримінальних провадженнях.

Додатково зазначимо, що за частинами 7 і 8 ст. 474 КПК України, якщо суд відмовляє в затвердженні угоди, подальше подання такої угоди в рамках того ж кримінального провадження заборонено. Ми підтримуємо думку М. Хавронюка, який вважає, що таке обмеження є занадто строгим [74].

О. О. Леляк виступила з пропозицією дозволити повторне звернення з угодою про визнання винуватості [75, с. 12], тоді як М. Г. Твердохліб пропонує допустити можливість повторного звернення до суду з угодою про примирення до моменту, коли суд відійде до нарадчої кімнати [76, с. 360]. Підтримуючи цю ідею, ми вважаємо, що відмова від угоди під час судового

розгляду не повинна обмежувати право на її повторне подання, незалежно від причин відмови суду у її затвердженні.

Ми вважаємо, що право на примирення потерпілого та неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) є невід'ємним і може бути ініційоване будь-коли після оголошення підозри до моменту, коли суд виходить у нарадчу кімнату для винесення вироку, без обмеження на кількість спроб незалежно від судових рішень про відхилення такої угоди.

Також слід врахувати роль прокурора під час угод про примирення, як зазначено у частині 2 ст. 474 КПК України: угоди розглядаються судом під час підготовчого засідання із обов'язковою участю сторін угоди та інформуванням інших учасників судового процесу, де відсутність інших учасників не є перешкодою для розгляду [14]. Це підтверджує, що розгляд може відбуватися без присутності прокурора, який не є стороною угоди [76, с. 360]. Однак, аналізуючи судову практику, не було виявлено випадків розгляду без прокурора, що вважаємо правильним. Загалом, враховуючи думку А.В. Лапкіна, що регуляція процедурного порядку примирення в чинному КПК України є неповною, оскільки вона не визначає механізм досягнення та реалізації примирення [72], ми вважаємо за необхідне прийняти окремий законодавчий акт, який би забезпечував реалізацію механізмів відновного правосуддя у кримінальному провадженні.

3.2. Укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, де потерпілим є неповнолітня особа

Так як статус неповнолітнього у кримінальному провадженні був визначений у попередньому пункті розділу даної роботи, то перейдемо до розгляду потерпілого як учасника кримінального процесу.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України, потерпілим в кримінальному провадженні є фізична особа, котрій кримінальним правопорушенням завдано фізичної, моральної чи майнової

шкоди, юридична особа, котрій завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, котрий згідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» функціонує у інтересах власників облігацій, котрим кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [77].

У випадках, коли потерпілими є малолітні або особи, які через свій психічний стан не можуть належним чином користуватися своїми правами, рекомендується виходити з припущення про їхню незгоду на примирення. Акт вчинення кримінального правопорушення проти таких осіб підсилює суспільну загрозу з боку злочинця, що робить його виправдання з кримінальної відповідальності необґрунтованим [78, с. 75].

Згідно з рішенням Великої Палати Верховного Суду України від 16 січня 2019 року по справі № 439/397/17, лише потерпілий, якого безпосередньо зачепило кримінальне правопорушення, має право висловити бажання примиритися з винуватцем, що може призвести до закриття кримінальної справи та звільнення від відповідальності згідно ст. 46 КК України. Це право на примирення, вказане у ст. 46 КК України, є строго особистим та не може бути передане або делеговане іншим особам, воно вважається природним правом особи, пов'язаним із її основними правами, зокрема правом на життя [79].

Ніхто інший, окрім потерпілого, не може користуватися цим правом на примирення, оскільки воно прив'язане безпосередньо до особи, яка постраждала від кримінального акту. У процесі примирення тільки потерпілий може висловити свою волю про прощення винного, а представники або правонаступники потерпілого не можуть діяти від його імені. При вирішенні про звільнення від кримінальної відповідальності на основі примирення, враховуючи волю потерпілого до прощення, відбувається відновлення стану потерпілого до рівня, який існував до моменту кримінального правопорушення.

Вище згадана Постанова суду вказує, що при розгляді справ суд має враховувати положення ст. 59 КПК України. Вона передбачає, що у випадку

коли потерпілий є неповнолітнім або особою, яка за законом визнана недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальних діях повинен бути залучений її законний представник. При цьому Постанова не дає однозначної відповіді на питання про можливість законного представника реалізувати права потерпілого на примирення, але також не виключає такої можливості [79].

Згідно з ч. 4 ст. 56 КПК України, потерпілий має право на примирення з підозрюваним чи обвинуваченим і може укласти угоду про примирення на будь-якій стадії кримінального провадження. Угода про примирення може стати підставою для закриття кримінального провадження, згідно з законодавством України про кримінальну відповідальність та КПК України. У цих положеннях прямо не зазначено про участь законних представників.

Однак, відповідно до Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України від 11.12.2015 № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» [80], угода про примирення може укладатися і в тому випадку, коли однією зі сторін або сторонами є неповнолітні. В таких ситуаціях угода має бути укладена за участю законних представників і захисників неповнолітніх. Неповнолітні віком від 16 років можуть самостійно укладати угоду про примирення за умови наявності згоди їх законних представників. Якщо неповнолітній молодший за 16 років, угода про примирення за його згодою укладається законним представником. Згоду неповнолітнього та його законного представника на угоду слід чітко вказувати в тексті угоди та підтверджувати їхніми підписами. Угода про примирення не допускається, якщо неповнолітній висловлює проти неї заперечення. Цей підхід застосовується також при укладанні угод про визнання винуватості з неповнолітніми підозрюваними або обвинуваченими.

Деякі дослідники стверджують, що неповнолітні у віці 16-17 років здатні самостійно виконувати свої права та обов'язки, тоді як інші вважають, що неповнолітні віком від 14 років можуть ухвалювати рішення щодо примирення. Проте, заяви про примирення від потерпілих віком 14-15 років

вимагають підтвердження від їх законних представників для того, щоб такі заяви могли слугувати підставою для закриття справи.

Розглядаючи примирення як вид угоди, важливо аналізувати законодавство щодо віку, з якого особа має право самостійно виконувати певні дії. Зокрема, згідно зі ст. 31 Цивільного кодексу України, особи до 14 років мають право на вчинення дрібних побутових правочинів та на реалізацію особистих немайнових прав, пов'язаних з охороняємою законом інтелектуальною або творчою діяльністю. Вони не несуть відповідальності за шкоду, завдану їхніми діями. Стаття 32 Цивільного кодексу України встановлює, що особи від 14 до 18 років мають право самостійно розпоряджатися своїми заробітками, стипендіями та іншими доходами, здійснювати права на результати своєї інтелектуальної та творчої діяльності, бути учасниками юридичних осіб і укладати банківські договори з повним правом розпорядження внесеними коштами. Інші правочини для них можливі за згодою батьків, усиновлювачів або піклувальників [55].

Згідно зі ст. 35 Цивільного кодексу України, повна цивільна дієздатність може бути призначена фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і вже працює за трудовим договором, або неповнолітній, який є батьком або матір'ю. Особи, які досягли 16 років, також можуть отримати повну цивільну дієздатність для здійснення підприємницької діяльності. Водночас, особа, яка досягла 16 років, має право самостійно змінювати своє ім'я та прізвище (ст. 295 ЦК України) і має право на самостійний виїзд за кордон (ст. 313 ЦК України) [55].

За ст. 18 Сімейного кодексу України, кожна особа, що досягла 14 років, може безпосередньо звертатися до суду для захисту своїх прав чи інтересів. Дитина віком від 14 років може сама визначати місце свого проживання у разі розлучення батьків (ст. 160 СК України) та брати участь у договорах, що стосуються припинення аліментних прав у випадку передачі права власності на нерухомість (ст. 190 СК України) [56].

Згідно з Кодексом законів про працю України, прийом на роботу осіб молодше 16 років заборонений, але існують виключення для 15-річних за згодою

батьків або законних представників. Учні загальноосвітніх та професійно-технічних училищ можуть бути прийняті на легку роботу з 14 років за умови згоди батьків, не порушуючи навчальний процес [81].

За ст. 47 Цивільного процесуального кодексу України, неповнолітні особи від 14 до 18 років, а також особи з обмеженою цивільною дієздатністю, можуть особисто здійснювати процесуальні права та виконувати обов'язки у суді в справах, що стосуються їх безпосередньо, з можливістю залучення законних представників [82].

Згідно ст. 22 Кримінального кодексу України, кримінальній відповідальності підлягають особи, які досягли 16 років на момент вчинення правопорушення, але деякі правопорушення можуть тягнути за собою відповідальність вже з 14 років [11].

У національному законодавстві існують визначені вікові категорії: особи до 14 років, віком від 14 до 16 років, від 16 до 18 років та повнолітні. З настанням 14 років особи отримують певний обсяг дієздатності, але повною мірою дієздатністю вони наділяються з 16 років, коли закон дозволяє їм визначати місце проживання, займатися підприємницькою діяльністю, бути прийнятими на роботу, виїжджати за кордон без супроводу, а також нести кримінальну відповідальність.

Згідно з Постановою ВП ВСУ 2019 року, під час примирення лише сам потерпілий має право висловлювати свою волю, а не його представники чи правонаступники. Такі положення підкреслюють, що звільнення від кримінальної відповідальності через примирення не можливе, якщо в результаті кримінального правопорушення потерпілому заподіяно смерть (ст. 46 КК України) [79].

Щодо неповнолітніх, ситуація дещо інша. Згідно ст. 10 КПК України, певні категорії осіб, включаючи неповнолітніх, іноземців, осіб з розумовими та фізичними вадами, користуються додатковими гарантіями (ст. 44 КПК України). Коли потерпілий є неповнолітньою особою або особою з обмеженою чи відсутньою дієздатністю, до участі в процесуальній дії

залучається його законний представник (ч. 1 ст. 59 КПК України). Регулювання участі законного представника в кримінальному провадженні визначено ст. 44 та ч. 2 ст. 59 КПК України [14].

Присутність законного представника не обмежує право неповнолітнього потерпілого на примирення. Рішення неповнолітнього потерпілого відіграє ключову роль, і сам він виражає свою волю. Роль законного представника полягає в адекватному представленні прав і інтересів неповнолітнього потерпілого в процесі.

Окремо слід зазначити, що в статті 7 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, ухваленої ООН 29 листопада 1985 року, яка не була ратифікована Україною і має рекомендаційний статус, рекомендується використовувати неформальні механізми регулювання спорів, такі як посередництво, для сприяння примиренню та компенсації потерпілим [83]. У законодавствах таких країн, як Республіка Армения, Азербайджанська Республіка, а також Україна, немає спеціальних законодавчих положень, які б регулювали особливості звільнення від кримінальної відповідальності через примирення винних з потерпілими, коли ці потерпілі є неповнолітніми.

Водночас, у Кримінальному кодексі Молдови вказано, що примирення, яке усуває кримінальну відповідальність за деякі кримінальні правопорушення, має відбуватися особисто. У випадках, коли особи є недієздатними, примирення має відбуватися через їх законних представників, а обмежено дієздатні особи можуть укласти примирення з дозволу осіб, що передбачені законом. У Кримінальному кодексі Латвії зазначено, що особи, які вчинили кримінальний проступок проти неповнолітнього, не можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності на підставі мирової угоди. У Кримінальному кодексі Іспанії встановлено, що у справах, пов'язаних зі злочинами чи проступками проти неповнолітніх та недієздатних, суд може відхилити вибачення, які надані законним представникам неповнолітніх або недієздатних, за уважним розглядом думки прокуратури.

На нашу думку, особи, які досягли 16 років, мають бути визнані незалежними учасниками процесу примирення, отримавши можливість самостійно вирішувати питання примирення з обвинуваченим. Це самостійне вираження волі неповнолітнього потерпілого повинно мати вирішальне значення для застосування ст. 46 КК України.

Щодо осіб молодше 16 років, вони мають лише часткову кримінальну дієздатність і тому не можуть самостійно бути суб'єктами примирення. Однак, якщо неповнолітній вже має 14 років, він може брати участь в процедурі примирення самостійно, але за умови згоди його законного представника. Особи, які молодші за 14 років, можуть брати участь у процедурі примирення тільки разом із своїм законним представником, і примирення неможливе без згоди неповнолітнього потерпілого.

Ми підтримуємо думку О. Дроздова та В. Гутніка про необхідність закріплення в КПК України норми, що дозволяє обвинуваченому примиритися безпосередньо з неповнолітнім або особою з обмеженою дієздатністю без згоди їхніх законних представників, якщо останні виступають проти примирення з необґрунтованих причин [84, с. 60–61]. Такий підхід до реалізації права на примирення неповнолітніми потерпілими є оптимальним і відповідає суті примирення та інтересам учасників кримінально-правових відносин.

3.3. Шляхи вдосконалення законодавства про укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, стороною якої є неповнолітня особа

Важливим питанням є напрями модифікації законодавства, яке регламентує особливості укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, стороною якої є неповнолітня особа.

У своїх роботах І. В. Басиста стверджує, що інститут угод в кримінальному процесі відносно є новацією чинного Кримінального процесуального кодексу України, котра під час своєї апробації наштовхнулася на ряд проблем, до яких відносяться:

- недосконалість процесуальних норм, котрі регулюють порядок укладення угод в кримінальному провадженні і, відповідно, специфіку судового розгляду вказаних проваджень;
- відсутність закріпленого в Кримінальному процесуальному кодексі України учасника кримінального провадження з своїм процесуальним статусом, котрий має не тільки формально підійти до укладення угоди про примирення, а і вирішити конфліктну ситуацію, котра постала, як результат здійснення кримінального правопорушення (йдеться про кримінального медіатора);
- наявність суб'єктивного підходу до інституту угод в кримінальному провадженні зі сторони суддів, слідчих та прокурорів, а також різне тлумачення цієї сфери вищими судовими органами [85, с. 11].

В свою чергу О. А. Нагорнюк-Данилюк зазначає, що регламентацію процесуального порядку примирення у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України можна визнати фрагментарною, так як вона не надає відповіді на питання стосовно механізму досягнення примирення і його здійснення. На думку науковця, із метою реального забезпечення прав неповнолітніх осіб в процесі реалізації кримінального провадження і вдосконалення інституту угоди про примирення у цій сфері існує потреба в прийнятті окремого нормативно-правового акту, котрий буде присвячений

питанням використання механізмів відновного правосуддя саме в кримінальному провадженні [86, с. 171].

Досить цінними є пропозиції З. Д. Смітєнка. Науковець пропонує внести до Кримінального процесуального кодексу України положення стосовно неможливості допиту медіатора як свідка по відношенню до фактів, про котрі він дізнався під час здійснення медіації та укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, що забезпечить конфіденційність обговорень таких процедур. Окрім того, для координації роботи інституцій, які займаються відновним правосуддям, доцільним буде заснування центрального органу із відповідними повноваженнями. Залежно від повноважень, які будуть на нього покладені, такий орган може підпорядковуватись Міністерству юстиції України [87, с. 136].

Процес реформування кримінального правосуддя щодо такої категорії осіб як неповнолітні має здійснюватися із врахуванням міжнародних стандартів і рухатися в напрямку впровадження відновного правосуддя. Так визначають А. Духневич та Н. Карпінська [88, с. 60-62].

Так, в контексті асоційованого членства України в Європейському Союзі, значущим є визнання ЄС ефективності медіаційної процедури та рекомендація її застосування як основного методу альтернативного вирішення конфліктів на етапах до суду та під час судових процесів, що відображено в Угоді про асоціацію між Україною, Європейським Союзом та Європейським співтовариством атомної енергії та їхніми державами-членами [89]. Згідно ст. 1 цієї Угоди, Україна та ЄС прагнуть зміцнити взаємодію в сферах правосуддя, свободи і безпеки, щоб забезпечити дотримання верховенства права і поваги до прав людини та фундаментальних свобод. Країни Європейського Союзу підтвердили свою згоду на те, що важливо забезпечити верховенство права і покращити доступ до правосуддя через доступ як до традиційних судових, так і до альтернативних позасудових механізмів вирішення спорів.

На засіданні Європейської Ради в Тампере 15 жовтня 1999 року було висловлено заклик до держав-членів щодо впровадження альтернативних

позасудових методів вирішення конфліктів, з медіацією як основною процедурою [90]. Важливим етапом у розвитку медіації стало підписання Україною, Конвенції ООН про медіацію в Сінгапурі в серпні 2019 року [91]. З огляду на зростаючі витрати на арбітраж та економічний спад, викликаний пандемією COVID-19, ця Конвенція має потенціал стати ефективним засобом вирішення спорів. Згідно з даними Сінгапурського міжнародного центру посередництва (SIMC), ефективність медіації складає 70% у світовому масштабі і 85% у випадках, опосередкованих через SIMC у 2017 році, що підтверджує високу ефективність медіації як інструменту вирішення конфліктів [92].

Діюче законодавство України закладає фундамент для впровадження процедур відновного правосуддя. У 2011 році за Указом Президента України була затверджена Концепція розвитку кримінальної юстиції для неповнолітніх, яка включала заклики до прийняття закону про медіацію та запуску пілотних проектів для створення центрів відновного правосуддя [93]. Втілення ефективної системи правосуддя для неповнолітніх, яка б відповідала міжнародним стандартам, є одним із ключових напрямів Національної стратегії у сфері прав людини [94]. Також, створення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх 24 травня 2017 року, згідно з указом № 357, підтверджує зобов'язання України до розвитку інституту відновного правосуддя [95].

Дослідники та фахівці зазначають, що, хоча законодавство надає передумови для застосування процедур відновного правосуддя у випадках з неповнолітніми, процес їх реалізації відбувається дуже повільно. Головними причинами, котрі перешкоджають розповсюдженню відновного правосуддя в Україні, є, в першу чергу, особливості вітчизняного правосуддя, котре в основному концентрується на покаранні, недостатнє регулювання порядку укладення угод в кримінальному процесуальному законодавстві саме із неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим чи потерпілим, низька поінформованість населення щодо можливості здійснення процедур

відновного правосуддя, а також необізнаність щодо них серед самих учасників кримінального провадження, що були названі вище [88, с. 80].

Отже, укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні з участю неповнолітніх має свою специфіку, враховуючи встановлені правові рамки та статус неповнолітніх у кримінальному процесі. Законодавство України допускає участь неповнолітніх у медіації та інших формах відновного правосуддя, включаючи право на самостійне укладення угоди про примирення з обвинуваченим або підозрюваним неповнолітнім при досягненні ними 16-річного віку, з умовою згоди від законних представників. Такі рамки допомагають забезпечити захист прав та інтересів неповнолітніх, одночасно сприяючи їх відповідальній участі у кримінальному процесі.

Згідно з чинним законодавством, примирення з неповнолітнім можливе тільки за наявності відповідних умов, що включають згоду та участь законних представників у процесі, якщо неповнолітній ще не досяг 16 років. Це сприяє дотриманню правових стандартів і забезпеченню правильності правових рішень, що виносяться в інтересах неповнолітніх. Важливим є і те, що закон вимагає інформування неповнолітніх та їхніх законних представників про можливість та процедуру укладення таких угод, що забезпечує більшу обізнаність і відповідальність з їх боку.

Проте, існує ряд викликів, які можуть перешкоджати ефективному застосуванню цих процедур, включаючи недостатнє інформування або підготовку з боку юридичних та правоохоронних органів. Невизначеність у практиці рішень судів щодо угод про примирення також створюють бар'єри для їх застосування. Відсутність чіткого розуміння ролі та обов'язків медіаторів, а також обмежені можливості для неповнолітніх брати активну участь у процесі без належної підтримки також ускладнюють вирішення конфліктів через примирення.

Законодавство України визначає, що учасником процесу примирення може бути лише особа, яка безпосередньо постраждала від кримінального правопорушення, а її право на примирення є строго особистим і не може бути

передане чи делеговане іншим особам. Це право має непередавальний характер і прив'язане безпосередньо до потерпілого. Однак, коли потерпілий є неповнолітнім, існують певні нюанси. Згідно зі ст. 59 КПК України, у випадку, коли потерпілий є неповнолітнім або особою з обмеженою дієздатністю, до участі в процесі залучається його законний представник. При цьому не виключається можливість участі законного представника в процесі примирення, проте основне право висловлювати волю про примирення залишається за потерпілим.

Згідно з рішенням Верховного Суду, акцентується на важливості висловлення волі самим потерпілим, що може призвести до закриття кримінальної справи. Проте, неповнолітні у віці від 16 років можуть самостійно вирішувати питання примирення, в той час як для осіб молодше 16 років необхідна згода їх законних представників. Таким чином, примирення з неповнолітніми в кримінальному провадженні вимагає чіткого дотримання законодавства, забезпечення прав та інтересів неповнолітнього.

Загалом, удосконалення законодавства про укладення угод про примирення в кримінальному провадженні, де стороною є неповнолітня особа, вимагає комплексного підходу, який включає як зміни на національному рівні, так і адаптацію до міжнародних стандартів.

* * *

Отже, головними шляхами вдосконалення законодавства про укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, стороною якої є неповнолітня особа, є: підвищення інформованості та освіти щодо медіації та відновного правосуддя серед учасників кримінального процесу та широкої публіки, що дозволить зміцнити соціальну підтримку та розуміння цих процесів; запровадження чітких процедурних норм у Кримінальному процесуальному кодексі України, які б регулювали укладення угод про примирення з неповнолітніми, забезпечуючи їх права та інтереси в процесі кримінального правосуддя; створення спеціалізованих органів або центрів відновного

правосуддя, що сприятимуть координації та забезпеченню якісної медіації та інших форм відновного правосуддя, з особливим фокусом на справах з неповнолітніми; інтеграція відновного правосуддя у національну стратегію правосуддя для неповнолітніх, що передбачає не лише укладення угод про примирення, а й ширше використання медіації та інших альтернативних методів вирішення конфліктів; забезпечення захисту інформації, отриманої під час медіації, щоб медіатор не міг бути допитаний як свідок по відношенню до фактів, які стали йому відомі під час медіаційного процесу.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених в роботі завдань можна зробити такі висновки.

1. Доведено, що історія інституту примирення в кримінальному провадженні свідчить про його давнє коріння та поступове вдосконалення від часів найдавніших правових систем до сучасності. Від самого початку існування кримінального судочинства важливим елементом правозастосування було договірне вирішення конфліктів, що еволюціонувало разом із правовими системами. Сучасний стан наукової розробки інституту примирення характеризується подальшим розширенням його застосування та визнанням його ефективності в контексті гуманізації кримінального правосуддя. Це відображено в чинному законодавстві, що передбачає можливість примирення між потерпілим та обвинуваченим як один із механізмів вирішення кримінального конфлікту, що сприяє відновленню соціальної справедливості та ресоціалізації особи.
2. Встановлено, що використання особливих порядків кримінального провадження в Україні через угоди є ключовим інструментом для підвищення ефективності кримінального правосуддя. Ці порядки дозволяють спростити процедуру розгляду справ, зменшують навантаження на органи досудового розслідування та судову систему, сприяють економії часу та ресурсів, водночас забезпечуючи права потерпілих на відшкодування шкоди. Важливо, що особливі порядки враховують як інтереси держави у викритті та запобіганні кримінальним правопорушенням, так і інтереси сторін процесу у швидкому вирішенні конфліктів. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, особливі порядки включають кримінальні провадження на основі угод, провадження за приватним обвинуваченням, а також інші специфічні

категорії, що враховують особливості певних категорій осіб або особливо тяжких злочинів. Це забезпечує гнучкість та адаптивність правосуддя до конкретних обставин справи. Практика застосування угод у кримінальному процесі, яка включає угоди про визнання винуватості та примирення, визнана Європейським судом з прав людини як відповідна стандартам Європейської конвенції. Це демонструє важливість забезпечення добровільності укладення угод, розуміння сторонами їх правових наслідків та незалежність суду при їх затвердженні.

3. Визначено, що Кримінальний процесуальний кодекс України розрізняє два основні види угод: угоду про примирення та угоду про визнання винуватості. Угода про примирення укладається між потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим і спрямована на досягнення компромісу між сторонами, в тому числі через відшкодування завданої шкоди. Угода про визнання винуватості укладається між прокурором і підозрюваним або обвинуваченим і базується на беззастережному визнанні особою своєї вини з метою отримання більш м'яких умов покарання. Застосування угод у кримінальному провадженні забезпечує реалізацію принципу процесуальної економії, сприяє зниженню навантаження на органи досудового розслідування та суди, а також дозволяє досягти більш швидкого та ефективного вирішення кримінальних справ. Особливу увагу слід звернути на права та інтереси потерпілих, зокрема їх право на отримання компенсації шкоди.
4. Доведено, що угода про примирення виступає як інструмент, розроблений для мирного вирішення конфліктів між сторонами у кримінальному провадженні. Ця угода заснована на принципах консенсусу, що передбачає згоду та взаємне розуміння сторін. Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство, стає зрозуміло, що воно не надає чіткого визначення угоди про примирення, що спонукає до доповнення статті 3 КПК України для

уточнення її суті. Угода включає не тільки добровільність і взаємну згоду на відновлення прав потерпілого, але й забезпечує баланс інтересів учасників кримінально-правового конфлікту. Значущість угоди про примирення проявляється в її здатності до оперативного вирішення конфліктів, зменшення навантаження на судову систему та сприяння медіації як рекомендованого методу вирішення. Особливості угоди про примирення включають ряд процесуальних та соціально-психологічних атрибутів, які забезпечують її ефективність і відповідність інтересам як сторін, так і суспільства в цілому. Зміст угоди детально регламентується Кримінально-процесуальним кодексом України і включає в себе важливі елементи, такі як умови відповідальності, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого, визначення покарання та наслідки укладення угоди. Це підкреслює її важливість як інструменту для забезпечення справедливості та відновлення порушених прав. Згода сторін на примирення і взаємне визнання обставин справи є фундаментальною передумовою для укладення угоди, яка дозволяє визначити справедливе вирішення конфлікту між обвинуваченим або підозрюваним і потерпілим. Законодавчо умови укладення угоди про примирення регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України, який окреслює матеріальні та процесуальні критерії для її реалізації, зокрема, види кримінальних правопорушень, що дозволяють укладення угоди, і вимоги до змісту угоди, що мають бути затверджені судом.

5. Встановлено, що процедурний порядок укладення угоди містить кілька ключових етапів, від ініціативи сторін і повідомлення про правила укладення до оцінки судом добровільності угоди і її змісту. Особливу увагу приділяється судовій перевірці угоди на відповідність законодавству, що забезпечує захист інтересів усіх сторін та громадських інтересів. У разі виявлення порушень умов, що вимагаються законом, суд відмовляє в

затвердженні угоди, що спонукає до продовження кримінального провадження у загальному порядку.

6. Визначено, що укладення та затвердження угоди про примирення в кримінальному процесі України сприяє вирішенню конфліктів через діалог і взаємні поступки між сторонами. Проте, цей процес несе в собі певні наслідки, що мають істотний вплив на права та обов'язки сторін. Передусім, укладення угоди про примирення означає припинення конфлікту між потерпілим та обвинуваченим або підозрюваним, що може вести до звільнення останнього від кримінальної відповідальності за певні умови. Це включає відшкодування збитків потерпілому та виконання інших умов, передбачених угодою. З іншого боку, укладення та затвердження угоди обмежують право сторін на оскарження вироку суду. Зокрема, можливість апеляційного або касаційного оскарження з боку обвинуваченого та потерпілого обмежується до вузького переліку випадків, що вказують на порушення процесуальних правил або невиконання судом вимог закону. Це має на меті забезпечення фінальності вирішення справи і відновлення справедливості без зайвої тривалості процесу. Затвердження угоди про примирення та її виконання, таким чином, мають далекосяжні наслідки для сторін кримінального провадження. Вони сприяють швидкому вирішенню конфліктів, але водночас вимагають від сторін дотримання встановлених умов та відповідального ставлення до взятих на себе зобов'язань. Угода про примирення стає ефективним інструментом відновного правосуддя, за умови її правильного застосування та виконання.
7. Проаналізовано, що укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні з участю неповнолітніх має свою специфіку, враховуючи встановлені правові рамки та статус неповнолітніх у кримінальному процесі. Законодавство України допускає участь неповнолітніх у медіації та інших формах відновного правосуддя, включаючи право на самостійне

укладення угоди про примирення з обвинуваченим або підозрюваним неповнолітнім при досягненні ними 16-річного віку, з умовою згоди від законних представників. Такі рамки допомагають забезпечити захист прав та інтересів неповнолітніх, одночасно сприяючи їх відповідальній участі у кримінальному процесі. Згідно з чинним законодавством, примирення з неповнолітнім можливе тільки за наявності відповідних умов, що включають згоду та участь законних представників у процесі, якщо неповнолітній ще не досяг 16 років. Це сприяє дотриманню правових стандартів і забезпеченню правильності правових рішень, що виносяться в інтересах неповнолітніх. Важливим є і те, що закон вимагає інформування неповнолітніх та їхніх законних представників про можливість та процедуру укладення таких угод, що забезпечує більшу обізнаність і відповідальність з їх боку. Проте, існує ряд викликів, які можуть перешкоджати ефективному застосуванню цих процедур, включаючи недостатнє інформування або підготовку з боку юридичних та правоохоронних органів. Невизначеність у практиці рішень судів щодо угод про примирення також створюють бар'єри для їх застосування. Відсутність чіткого розуміння ролі та обов'язків медіаторів, а також обмежені можливості для неповнолітніх брати активну участь у процесі без належної підтримки також ускладнюють вирішення конфліктів через примирення.

8. Проаналізовано, що законодавство України визначає, що учасником процесу примирення може бути лише особа, яка безпосередньо постраждала від кримінального правопорушення, а її право на примирення є строго особистим і не може бути передане чи делеговане іншим особам. Це право має непередавальний характер і прив'язане безпосередньо до потерпілого. Однак, коли потерпілий є неповнолітнім, існують певні нюанси. Згідно зі ст. 59 КПК України, у випадку, коли потерпілий є неповнолітнім або особою з обмеженою дієздатністю, до участі в процесі

залучається його законний представник. При цьому не виключається можливість участі законного представника в процесі примирення, проте основне право висловлювати волю про примирення залишається за потерпілим. Згідно з рішенням Верховного Суду, акцентується на важливості висловлення волі самим потерпілим, що може призвести до закриття кримінальної справи. Проте, неповнолітні у віці від 16 років можуть самостійно вирішувати питання примирення, в той час як для осіб молодше 16 років необхідна згода їх законних представників. Таким чином, примирення з неповнолітніми в кримінальному провадженні вимагає чіткого дотримання законодавства, забезпечення прав та інтересів неповнолітнього.

9. Визначено, що удосконалення законодавства про укладення угод про примирення в кримінальному провадженні, де стороною є неповнолітня особа, вимагає комплексного підходу, який включає як зміни на національному рівні, так і адаптацію до міжнародних стандартів. Рекомендації дослідників та науковців підкреслюють кілька ключових аспектів для реформ:
- Підвищення інформованості та освіти щодо медіації та відновного правосуддя серед учасників кримінального процесу та широкої публіки, що дозволить зміцнити соціальну підтримку та розуміння цих процесів.
 - Запровадження чітких процедурних норм у Кримінальному процесуальному кодексі України, які б регулювали укладення угод про примирення з неповнолітніми, забезпечуючи їх права та інтереси в процесі кримінального правосуддя.
 - Створення спеціалізованих органів або центрів відновного правосуддя, що сприятимуть координації та забезпеченню якісної медіації та інших форм відновного правосуддя, з особливим фокусом на справах з неповнолітніми.

- Інтеграція відновного правосуддя у національну стратегію правосуддя для неповнолітніх, що передбачає не лише укладення угод про примирення, а й ширше використання медіації та інших альтернативних методів вирішення конфліктів.
- Забезпечення захисту інформації, отриманої під час медіації, щоб медіатор не міг бути допитаний як свідок по відношенню до фактів, які стали йому відомі під час медіаційного процесу.

Ці заходи дозволять створити більш ефективну та справедливую систему правосуддя, яка відповідає потребам неповнолітніх та сприяє їхньому соціальному відновленню та інтеграції у суспільство. Урахування досвіду Європейського Союзу та інших міжнародних практик, а також виконання зобов'язань, взятих Україною на міжнародному рівні, зокрема, в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови. Право України. 2002. № 5. С. 46-51.
2. Закони Хаммурапі про види покарань у Давньому Вавилоні. URL: <https://sites.google.com/view/hist-world-and-ukraine-grade-6/S1/2/4> (дата звернення: 02.04.2024)
3. Закони XII таблиць - основне джерело Стародавнього римського права. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17425/%D0%9F%D0%A0%D0%97%D0%A2%20_%D0%A0%D0%9F%D0%9F_%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%20%D0%A5%D0%86%D0%86%20%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 02.04.2024)
4. Мирза С. С. Основи римського права. Альбом схем: Наочний посібник. Одеса: ОДУВС, 2014. 167 с.
5. Підопригора, О.А., Харитонов, Є.О. Римське право: підруч. О.А.Підопригора, Є.О.Харитонов. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
6. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України. 5-те вид., дон. і перероб. К.: А.С.К., 2007. 848 с.
7. Добровольська О. Г. Становлення та розвиток інституту кримінального провадження на підставі угод. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. Вип. 5. С. 269-272.
8. Парфило О.А. Передумови появи інституту компромісу в сучасному кримінальному процесі України. Українська державність: становлення, досвід, проблеми: зб. наук, статей. Х.. 2001. С. 97-99.
9. Нагорний В. В. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року в контексті криміналізації діянь послідовників релігійних течій православного походження. Форум права. 2016. № 2. С. 124–129.

10. Статут кримінального судочинства від 20 листопада 1864. URL: <http://base.garant.ni/57791498/> (дата звернення: 02.04.2024)
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 02.04.2024)
12. Курта Є. О. Компромiс на досудовому слідствi: поняття, види, криміналістичні прийоми досягнення: автореферат дисертації кандидата юридичних наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза»; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 17 с.
13. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. URL: <https://rm.coe.int/16804e19f8> (дата звернення: 02.04.2024)
14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 02.04.2024)
15. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 02.04.2024)
16. Ковальчук А. А. Поняття та сутність інституту примирення в кримінальному процесі України. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 4. С. 144-150.
17. Рибалко В.О. Примирення як одна з підстав для укладення угод у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5–7 червня 2014 р. Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. Суми: СумДУ, 2014. С. 361–364.
18. Перепадя О.В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2003. 18 с.

19. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005. № 12. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (дата звернення: 02.04.2024)
20. Навроцька В. В. Особливі порядки кримінального провадження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 169 с.
21. Новак Р. В. Поняття та значення особливих порядків кримінального провадження. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. № 4 (67). С. 75-83.
22. Трекке А.С. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2018. 255 с.
23. Вермюлен проти Бельгії: Рішення Європейського суду з прав людини від 20.02. 1999 р. URL.:
http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=5242&id_book=0&id_parent=0&id_vid_res=15 (дата звернення: 03.04.2024)
24. Сандерс проти Об'єднаного Королівства: Рішення Європейського суду з прав людини від 29.11.1996 р. URL.:
<http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=408>. (дата звернення: 03.04.2024)
25. Ніколова проти Болгарії: Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03. 1999 р. URL.: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1467> (дата звернення: 03.04.2024)
26. Бабар Ахмад та інші проти Об'єднаного Королівства: Рішення Європейського суду з прав людини від 14.12. 2010 р. URL.:
<https://www.fairtrials.org/babar-ahmad-and-others-v-united-kingdom>. (дата звернення: 03.04.2024)
27. Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві: Рамкове рішення ради Європейського союзу від 15.03. 2015 р. URL.:
https://issuu.com/uccg/docs/16_fr_decision_ukr. (дата звернення: 03.04.2024)

28. Стосовно спрощення кримінального правосуддя: Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17.09. 198 р. №R 87 (18). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339#Text. (дата звернення: 03.04.2024)
29. Про основні принципи програм відновлюючого правосуддя в кримінальних справах: Резолюція Економічної та соціальної ради при ООН від 24 липня 2002 р. URL.: <http://ipcg.org.ua/upload/bazovi-printsipi-oon-ukr.pdf> (дата звернення: 03.04.2024)
30. Таус М. М. Судове провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії: спец.: 081 «Право»; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 290 с.
31. Саєнко Г. Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: автореферат дисертації кандидата юридичних наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза»; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2017. 20 с.
32. Гвоздецький В. Д., Ляш А. О. Угода про примирення у кримінальному провадженні: деякі питання правового регулювання та практичного вирішення. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 1(21) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20hvdtpv.pdf>. (дата звернення: 04.04.2024)
33. Гарасимів О., Захарова О., Ряшко О. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні. Підприємництво, господарство і право. 3/2021. С. 249-253.
34. Шкелебей В. А. Процесуальні засади звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К.: НАВС, 2013. 265 с.
35. Кріпак А.А. Особливості укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України через призму зарубіжного досвіду. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2017. № 1. С. 170-176.

36. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2022 року. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download &file_id=225745 (дата звернення: 04.04.2024)
37. Філософський енциклопедичний словник /НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
39. Дуля В. В. Угода про примирення у кримінальному процесі. Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників: матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.) / редкол.: О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. Х., 2014. С. 226–228.
40. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник /[Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2007. 495 с.
41. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., переробл. та допов. К.: А.С.К., 2005. 848 с
42. Кобзар О. Ф. Кримінальний процес: підручник: у 2-х ч. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. Ч. 1. 337 с.
43. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» /Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 214 с.
44. Черновський О. К. Психологічні особливості укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим. Європейські перспективи. 2014. № 1. С. 149–155.
45. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навчальний посібник. Київ: ВД «Ваіте», 2014. 280 с.

46. Чумак К. Укладення угоди про примирення: підстави, зміст, сторони. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 186-195.
47. Давиденко С. В., Боковикова Є. О. Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим: проблеми вдосконалення правового регулювання. Форум права. 2018. № 2. С. 56–65.
48. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. № 223-1679/0/4- 12. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/336839_497440 (дата звернення: 06.04.2024)
49. Тітко І. Угоди як інститут забезпечення приватного інтересу в кримінальному судочинстві України: окремі питання. Вісник Національної академії правових наук. 2013. № 4 (75). С. 225–233.
50. Чумак К. Укладення угоди про примирення: підстави, зміст, сторони. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 186-195.
51. Турман Н. Основні елементи змісту угоди про примирення. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 256-260.
52. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 07.04.2024)
53. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142
54. Харченко С.В. Правовий статус неповнолітніх підозрюваних у кримінальному процесуальному законодавстві України. Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2020. С. 355-358.
55. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 07.04.2024)
56. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 07.04.2024)

57. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12#Text). (дата звернення: 07.04.2024)

58. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 5. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text)

(дата звернення: 07.04.2024)

59. Басиста І.В. Прогалини чинного КПК щодо унормування кримінальних проваджень на підставі угод. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. 2013. № 4. С. 297–309.

60. Ухвала Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області у справі № 500/6511/14-к від 31 жовт. 2014 р. URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48306582>. (дата звернення: 08.04.2024)

61. Ухвала Краснокутського районного суду Харківської області у справі № 627/601/13-к від 10 черв. 2013 р. URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31761600>. (дата звернення: 08.04.2024)

62. Фурса С. Медіація в Україні: актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. 2014. Вип. 1 (99). С. 5–8.

63. Ухвала Писарівського районного суду Сумської області у справі № 575/1187/15-к від 18 груд. 2015р. URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54416567>. (дата звернення: 08.04.2024)

64. Ухвала Попільнянського районного суду Житомирської області у справі № 288/427/16-к від 29 квіт. 2016 р. URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57517400>. (дата звернення: 08.04.2024)

65. Ухвала Токмацького районного суду Запорізької області у справі № 328/3488/14-к від 21 жовт. 2014 р. URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41464616>. (дата звернення: 08.04.2024)

66. Ухвала Вишгородського районного суду Київської області у справі № 363/492/15-к від 17 берез. 2015 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44076165>. (дата звернення: 08.04.2024)
67. Ухвала Богуславського районного суду Київської області у справі № 358/601/14-к від 14 трав. 2014 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38652931>. (дата звернення: 08.04.2024)
68. Ухвала Свалявського районного суду Закарпатської області у справі № 306/458/16-к від 14 квіт. 2016 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57156126>. (дата звернення: 08.04.2024)
69. Ухвала Охтирського міськрайонного суду Сумської області у справі № 583/2420/16-к від 19 верес. 2016 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61368365>. (дата звернення: 08.04.2024)
70. Ухвала Широківського районного суду Дніпропетровської області у справі № 197/983/16-к від 08 верес. 2016 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61370890> (дата звернення: 08.04.2024)
71. Ухвала Тульчинського районного суду Вінницької області у справі № 148/1344/16-к від 27 жовт. 2016 р. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62302998> (дата звернення: 08.04.2024)
72. Лапкін А.В. Участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення. URL:
http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Lapkin.pdf. (дата звернення: 08.04.2024)
73. Тітко І. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: монографія / І. Тітко. Х.: Право, 2015. 448 с.
74. Хавронюк М. «Правопрокурорія» або деякі проблеми угоди про визнання винуватості. Юридичний вісник України. 2012. № 28 (889). URL:
<http://cppr.org.ua/index.php/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-18-16/637>
(дата звернення: 08.04.2024)

75. Леляк О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2015. 20 с.
76. Твердохліб М.Г. Проблема законодавчого вдосконалення кримінального провадження на підставі угод. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С. 358–361.
77. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text). (дата звернення: 08.04.2024)
78. Дудоров О.О. Про проблеми кримінально-правового примирення. Юридичний науковий електронний журнал. № 1. 2003. С. 73–77.
79. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі №439/397/17 (провадження № 13-66кк18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600>. (дата звернення: 09.04.2024)
80. Постанова пленум Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 11.12.2015. № 13. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод. URL:<https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15> (дата звернення: 09.04.2024)
81. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. Затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375
82. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492
83. Декларація основних принципів правосуддя для держав стосовно злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114 (дата звернення: 09.04.2024)
84. Дроздов О. Правове регулювання звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим у сфері кримінального судочинства. Юрид. журнал. 2006. № 6 (48). С. 57–63.

85. Басиста І. В. Практичні проблеми укладення угод про примирення у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 11-19.
86. Нагорнюк-Данилюк О. А. Угода про примирення в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 167-173.
87. Смітєнко З. Д. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 4. С. 130-139.
88. Духневич А., Карпінська Н. Процедура медіації (примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього: міжнародний аспект. Історико-правовий часопис. 2020. № 1 (15). С. 79-85.
89. Угода про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014 р., ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011. (дата звернення: 10.04.2024)
90. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>. (дата звернення: 10.04.2024)
91. Сидоришина Т. Медіація – нова фішка комунікації URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya--nova-fishka-komunikaciyi.html>. (дата звернення: 10.04.2024)
92. SIMC Clarifies Criteria for Serving on its Panel of Mediators URL: <http://simc.com.sg/blog/2018/06/11/simc-criteria-panel-mediators>. (дата звернення: 10.04.2024)
93. Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 11. 08. 2011 р. № 811/2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text> (дата звернення: 11.04.2024)

94. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президент України від 25 серпня 2015 р. №~501/2015. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Tex>. (дата звернення: 11.04.2024)

95. Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 357 URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/357-2017-%D0%BF>. (дата звернення: 11.04.2024)